

ΤΟ «ΜΗ ΜΕΓΑ ΦΡΟΝΕΙΝ»

(Η ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΙΣ
ΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΙΩΝ ΤΗΣ Π. ΔΙΑΘΗΚΗΣ)

Υ Π Ο
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΒΛΑΧΟΥ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ.

Αἱ «ἐπαγγελίαι» συγκροτοῦν ἐν' ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καὶ κεντρικώτερα βιβλικά κεφάλαια, καθ' ὅσον κυριολεκτικῶς διαποτίζουσι καὶ τροφοδοτοῦν νοηματικῶς τὰ κείμενα τῶν δύο Διαθηκῶν εἰς ὅλην τὴν ἔκτασίν των, δηλ. τὰ κείμενα τόσον τῆς Π. ὅσον καὶ τῆς Κ. Διαθήκης. Κινουῦνται μέσα εἰς τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ διαπορεύονται μαζὶ μετὰ τὸν χρόνον, συνοδοιποροῦν συγχρόνως μετὰ τὴν φθορὰν τῶν ἐγκοσμίων καὶ δοκιμάζονται ἀπ' ὅλας τὰς θλίψεις καὶ τὰ δεσμὰ τοῦ ἐπιγείου βίου, καὶ ὡστόσο δημιουργοῦν τὴν ἐλπίδα καὶ αὐξάνουσι μέσα εἰς τοὺς κλυδωνισμοὺς καὶ τὰς δοκιμασίας τῆς ζωῆς τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἀνθρώπων. Ἡ θεολογικὴ ἀξία καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ διάστασις τοῦ θέματος εἶναι πασιφανῆς, καθ' ὅσον ἡ ἱστορικὴ πορεία ἢ μᾶλλον ἡ περιπλάνησις τοῦ ἀνθρώπου τῆς Π. Διαθήκης ταυτίζεται μετὰ τὴν ἱστορικὴν διαδρομὴν καὶ ἐξέλιξιν τῶν «ἐπαγγελιῶν».

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος προσεγγίζει μέσῳ τῶν σχετικῶν βιβλικῶν κειμένων τὸ μεγάλο αὐτὸ θέμα, μετὰ ἰδιαιτέραν, νομίζομεν, θεολογικὴν περισκεψιν, ἀναγνωρίζων εἰς αὐτὸ μίαν ἠθικὴν ἐμβέλειαν, ποὺ ἐγγίζει τὰς ὑψηλοτέρας βαθμίδας καὶ τὰς λεπτοτέρας πτυχὰς τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ πιστοῦ τῆς κάθε ἐποχῆς. Αἱ «ἐπαγγελίαι» δηλ. ὑπὸ τὴν θεολογικὴν τῶν ἀξιολογικὴν διάστασιν καὶ σημασίαν χαράσσουσι τὴν διαδρομὴν καὶ προσανατολίζουσι τὴν ἀγνωστον ἐν τούτοις περιπλάνησιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ταυτίζωνται αὐταὶ τελικῶς μετὰ τὴν περιπέτειαν τῆς ζωῆς τοῦ πιστοῦ. Ὁ πιστὸς ζῆ τὴν στράτευσίν του μέσα εἰς τὴν ἐλπίδα, ποὺ προάγει τὴν ἠθικὴν φυσιογνωμίαν του καὶ αὐξάνει τὴν πίστιν του, ἔτσι ὥστε ἡ ἐλπίς του αὐτὴ νὰ κατακτᾷ βαθμιαίως τὴν ὑπαρξίν του καὶ ν' ἀποβαίνει ἐν τέλει οὐσιαστικῶς αὐτὴ ἡ ζωὴ του.

Πρόκειται διὰ μίαν πράγματι συναρπαστικὴν συνοδοιπορίαν τοῦ πιστοῦ μετὰ ὅ,τι πνευματικὸν καὶ ὠραῖον μπορεῖ νὰ «κουβαλᾷ» κανεὶς μέσα του, τὸ ὁποῖον ἀξίζει καὶ ἐπιβάλλεται —λόγῳ τῆς διαχρονικῆς του ἀξίας— νὰ δι-

ερευνηθῆ διεξοδικῶς και νά παρακολουθηθῆ εἰς τὰς λεπτομερείας του. "Αλλωστε, ἡ ἐπιστημονικὴ διερεύνησις τοῦ θέματος προσδίδει εἰς τὰ ἐρευνητικὰ συμπεράσματα τὴν ἀπαραίτητον λογικὴν ἐγκυρότητα και ἐκτὸς τῶν ἄλλων προσφέρει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν τόσον ἀπαραίτητον, ὅσον και ἀναγκαίαν ψυχολογικὴν βεβαιότητα.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους τὸ θέμα τῶν «ἐπαγγελιῶν» πέρ' ἀπὸ τὴν καθ' αὐτὸ θεολογικὴν του διάστασιν ἀποκτᾶ κ' ἕνα εὐρύτερον διαχρονικὸν ἐνδιαφέρον, πού συνδέεται μὲ τὸν καθορισμὸν τοῦ μέλλοντος τῆς ζωῆς τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Τοῦτο καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος τῆς Π. Διαθήκης συμερίζεται χωρὶς ὄρια τοὺς σχεδιασμοὺς τοῦ Θεοῦ, πορεύεται και ἀντιμετωπίζει τὸ ἄγνωστον μέλλον τοποθετῶν ἀδειάσειστα τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν στράτευσιν, πού τοῦ ὀρίζει ὁ Θεός. Εἰς τὴν στράτευσιν ἢ ἄλλως τὴν ψυχικὴν ἐπαγρύπνησιν ἢ τὴν μέθην αὐτὴν, πού ἀψηφᾶ και διακινδυνεύει τὰ πάντα, καταξιώνοντας συγχρόνως και ἠθικῶς τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν.

Κατόπιν αὐτῶν και πέρα ἀπὸ τὴν τυχὸν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν και χρησιμότητα τῆς παρουσίας ἐρεύνης, θεωροῦμεν τὴν τελευταίαν αὐτὴν διαπίστωσιν ὡς χρήσιμον και ἐπίκαιρον ὑπόμνησιν πρὸς τὸν ποικιλοτρόπως ἀγχόμενον σημερινὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μὲ «πάθος» ἐπιδίδεται εἰς σχεδιασμοὺς, προγραμματισμοὺς, μεθοδεύσεις, εἰς τὴν ὀργάνωσιν ὡς και εἰς τὸν «ἀπόλυτον», εἰ δυνατὸν εἰπεῖν, «προ-ορισμὸν» τοῦ μέλλοντός του, μὲ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν νά ἐπιτύχῃ οὗτος τὴν κάποιαν «προβολήν» του και νά ἐξασφαλίσῃ ἐπὶ τέλους «μία θέση στὸν ἥλιο»!

Πρὸς τούτοις θεωροῦμεν χρήσιμον νά διευκρινίσωμεν, ὅτι τὸ θέμα τῆς παρουσίας ἐργασίας δὲν εἶναι κατὰ βάσιν «Ἡ ταπεινοφροσύνη κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον», ἀλλὰ ἡ θεολογικὴ ἀξιολόγησις τῆς ταπεινοφροσύνης κατὰ τὰ σχετικὰ κείμενα τοῦ Χρυσοστόμου, εἰς τὰ πλαίσια τῶν «ἐπαγγελιῶν» τῆς Π. Διαθήκης και δὴ αὐτῆς ταύτης τῆς εἰδικωτέρας ἀπαρχῆς και προσεγγίσεως τῶν ΠΔκῶν «ἐπαγγελιῶν» ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου. "Ενεκα τούτου προσδίδεται κατωτέρω προτεραιότης εἰς τὸ πατερικὸν κείμενον ἔναντι πάσης ἄλλης πτυχῆς τοῦ θέματος, προκειμένου νά διαφυλαχθῆ πλήρως τόσον ἡ γνησιότης τῶν πνευματικῶν μηνυμάτων, ὅσον και τῶν ποικίλων προεκτάσεων τοῦ λόγου τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τέλος, ἄς συγχωρηθῆ εἰς ἡμᾶς τὸ τόλμημα νά παρουσιάσωμεν κατὰ συνθετικὴν τοῦλάχιστον ὑφὴν τὴν ἐρευνάν μας, ἢ ἄλλως ἡ ἐπιθυμία νά εἰσαγάγωμεν —τόσον μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐν ὄψει μιᾶς περαιτέρω διερεύνησεως τοῦ θέματος τῶν ἐπαγγελιῶν— τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ κέντρον τῆς συγχρόνου βιβλικῆς σκέψεως, καθ' ὅσον μάλιστα διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἀνταποκρινόμεθα φιλοφρόνως εἰς τὰς ὑποδείξεις και τὴν ἐπιθυμίαν σεβαστῶν και προσφιλῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν σήμερον κορυφὰς τῆς θεολογικῆς διανοήσεως. "Ας ἐπιτραπῆ νά μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα, ὡς ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης διὰ τὸν προσανατολισμὸν αὐτόν, τὰ ὀνό-

ματα τῶν διαπρεπῶν Καθηγητῶν Alonso Schökel L., Brenk Fr., Neudecker R., Pisano St., de la Potterie Ign., Proulx P., Ska J. L., Sturtewagen Chr., Swetnam J., Vanhoye Alb. τοῦ «Pontificio Istituto Biblico» καὶ Bekes Ger., Nocent Adr., Rouillard Ph., Tobin Vin. καὶ Tragan P. τοῦ «Atheneum St. Anselmo» τῆς Ρώμης.

Η ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Εἰσαγωγικῶς ἐκτίθενται ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἐπαγγελιῶν, διὰ τὴν στοιχειώδη ἐνημέρωσιν καὶ διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου.

Εἰς τὸ κεφάλαιον Α' ΤΟ (ΚΕΙΜΕΝΟΝ) δίδονται αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι διὰ τὴν ταυτότητα τοῦ ἐξεταζομένου κειμένου καὶ εἰς τὸ «1. Γενικῶς» δικαιολογεῖται ἡ θέσις του ὡς εἰσαγωγῆς εἰς τὰς σχετικὰς Ὁμιλίαις τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὴν Γένεσιν. Ἐν συνεχείᾳ ἐπισημαίνονται, «2. Τὰ κύρια σημεῖα» τοῦ κειμένου εἰς τὰ πλαίσια τῶν σχετικῶν προτάσεων καὶ ἔπεται, «3. Ἡ ἀνάλυσις» τοῦ κειμένου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδεται, ὡς φυσικόν, ἡ βαρύνουσα σημασία διὰ τὸν ἐντοπισμὸν καὶ τὴν ἐπισήμανσιν τῶν κεντρικῶν ἰδεῶν τοῦ κειμένου.

Πρὸς τοῦτοις, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν θεολογικῶν ἐννοιῶν, ποὺ ἐκτίθενται εἰς τὸ κείμενον ἕνεκα τοῦ πυκνοῦ ὕφους τῆς ἐν λόγῳ εἰσαγωγῆς, ἐπιβάλλεται, «4. Ἡ εἰδικωτέρα ἐξέτασις τῶν κυρίων ὅρων καὶ ἐννοιῶν» τοῦ κειμένου, ἡ ὁποία θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ «5. Τελικὴ ἀπόδοσις» τοῦ κειμένου.

Διὰ τοῦ κεφ. Β' (ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΣ τῆς καθ' ὄλου ἐρεύνης) ἀποσκοπεῖται ν' ἀναγνωρισθῇ ἓνα θεμελιῶδες αἵτημα τῆς πατερικῆς ἐρμηνείας, τ.ἐ. «1. Ἡ ἀνάγκη τῆς θεολογικῆς ἐμβασύσεως» ἐπὶ τῶν ἰδεῶν καὶ ἐννοιῶν τῆς ἐν λόγῳ εἰσαγωγῆς, προκειμένου νὰ ἀναδειχθοῦν, «2. Αἱ κεντρικαὶ ἰδέαι τοῦ κειμένου» καὶ νὰ ἐπισημανθῇ ἡ κορυφαία θέσις τῆς «ταπεινοφροσύνης», ἢ ἄλλως τοῦ «μὴ μέγα φρονεῖν» εἰς τὸ σύνολον τῆς χριστιανικῆς «ἀρετῆς», διὰ τοῦ «3. Ἡ ἐννοια τῆς ταπεινοφροσύνης εἰδικώτερον».

Διὰ τῆς τελευταίας αὐτῆς παραγράφου ἀναλύεται καὶ διερευνᾶται θεολογικῶς ἡ ταπεινοφροσύνη ὡς ἡθικὴ προϋπόθεσις τόσον διὰ τὴν ἀτομικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τοῦ πιστοῦ, ὅσον καὶ διὰ τὴν μελέτην καὶ τὴν παρακολούθησιν τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας καὶ Θεολογίας. Τέλος, ἀξιολογεῖται ἡ παροῦσα ἔρευνα ἐν τῷ συνόλῳ τῆς καὶ ἐπισημαίνονται αἱ προοπτικαὶ τῆς*.

Κ. Σ. ΒΛ.

* Λαμβάνομεν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν, ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἀπευθυνόμεθα ἐπίσης πρὸς τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους καὶ τοὺς θεολόγους τῆς νεωτέρας γενεᾶς, ποὺ ἐδιδάχθη-

σαν, γράφουν και όμιλοῦν τὴν δημοτικὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γλώσσαν. Παρὰ ταῦτα καὶ ἰδιαιτέρως λόγῳ τῶν ἱερῶν κειμένων, κρίνομεν ὅτι οἱ προαναφερθέντες εἶναι ἀνεπίτρεπτον ν' ἀποκοποῦν καὶ ν' ἀποστερήσουν ἑαυτοὺς τοῦ λεξιλογίου καὶ τῶν ἐνοιῶν τῆς καθαρευούσης.

Προφανῶς τασσόμεθα ὑπὲρ τῆς χρήσεως μιᾶς μικτῆς γλώσσης, πού ἀποβλέπει, καθ' ἡμᾶς, βασικῶς εἰς τὸ νὰ διατηρήσῃ ἢ καὶ νὰ διασώσῃ τὴν κάθε λέξιν καὶ τὸν κάθε τρόπον ἐκφράσεως —ἀνεξαρτήτως, εἰ δυνατόν, ἐποχῆς. Ἔνεκα τούτου υἱοθετοῦμεν ὡς πρὸς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν κάθε γλωσσικὴν δυνατότητα ἐκφράσεως μὲ γνώμονα τὴν σαφήνειαν, τὴν εὐφωνίαν καὶ γενικῶς τὸ εὐχηχόν, τὴν καλαισθησίαν καὶ τὴν κομψότητα τοῦ λόγου, καταβάλλοντες συγχρόνως προσπάθειαν διὰ τὴν, ὅπου δεῖ, σχετικὴν ὁμοιογένειαν τῆς γλώσσης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Εἰς τὸ Γεν. 12, μετὰ τὴν γενεαλογίαν τοῦ Γεν. 11 ἡ γενικώτερον τὰς γενεαλογίας τῆς ἀρχεγόνου ἱστορίας ἢ Πρωτοϊστορίας (Urgeschichte) εἰς τὰ Γεν. 5,10,11, ὁ ἀναγνώστης τῆς Βίβλου σχεδὸν αἰφνιδιάζεται μὲ τὰς θεϊκὰς ὑποσχέσεις, δηλ. τὰς ἐπαγγελίας, πού δίδονται εἰς τὸν Ἄβραμ (Ἀβραάμ), τὸν πρῶτον Πατριάρχην. Τοῦτο δὲ παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἤδη ἀπὸ τὰ τελευταῖα χωρία¹ τοῦ Γεν. 11 προετοιμάζεται ἡ εἴσοδος καὶ ἡ προβολὴ τοῦ Ἄβρα(ά)μ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βίβλου. Οὕτως ἀποσκοπεῖται προφανῶς ἡ σύνδεσις καὶ ἡ ἐνοποιήσις τῆς Πρωτοϊστορίας μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν Πατριαρχῶν (Γεν. 12-50)². Τὸ κλίμα τοῦ αἰφνιδιασμοῦ αὐτοῦ ὀφείλεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς τὴν θεϊκὴν ἐντολὴν πρὸς τὸν Πατριάρχην· «Ἐξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου εἰς τὴν γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω» (Γεν. 12,1), ἡ ὁποία συνιστᾷ μὲν τὸ προοίμιον καὶ τὴν ἀπαράβατον προϋπόθεσιν τῶν ἐν λόγῳ θεϊκῶν ὑποσχέσεων, προκαλεῖ δὲ λογικῶς καὶ αὐτὸν τὸν ἀναγνώστην μὲ τὴν παράκαμψιν τόσον τῶν συναισθημάτων καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἄμεσον περιβάλλον του, ὅσον καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὴν παραθεώρησιν τῶν ὑφισταμένων παντοίων ἐπὶ τοῦ προκειμένου δυσκολιῶν καὶ δὴ ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ βιολογικὴν κατάστασιν τῶν πρωταγωνιστούντων προσώπων, τ.ἔ. τὸ γῆρας, τὸ ἄγνωστον τῆς πορείας, τὸ ἀκαθόριστον τοῦ χρόνου κ.ἄ., τὰ ὁποῖα, νομίζομεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐκπροσωποῦν τὸ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν κακόν.

Μὲ τὰς ἐπαγγελίας ἐγκαινιάζεται οὐσιαστικῶς ἡ ἱστορία τῶν Πατριαρχῶν, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ Βιβλικὴ Ἱστορία εἰς τὸ σύνολόν της, καὶ ὅσον αἱ θεϊκαὶ ὑποσχέσεις ἐπανέρχονται σχεδὸν κατὰ τακτὰ χρονικὰ διαστήματα εἰς τὴν πρώτην θέσιν τῆς βιβλικῆς ζωῆς καὶ ἱστορίας.

Εἰδικώτερον, ὁ Θεὸς ὑπόσχεται εἰς τὸν πρῶτον Πατριάρχην· α) «καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ εὐλογήσω σε καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου καὶ ἔσῃ εὐλογητός» (Γεν. 12,2), β) «Τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν ταύτην» (Γεν. 12,7) καὶ γ) «καὶ εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε καὶ τοὺς καταρωμέ-

1. Βλ. Γεν. 11,27-32.

2. Πρβλ. W. Zimmerli, Grundriss der alttestamentlichen Theologie, Theologische Wissenschaft. Band 3. Stuttgart 1972, 20. Ἑλλην. μετάφρασις ὑπὸ Β. Π. Στοιγιάννου, Ἐπίτομη Θεολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Κέντρο Βιβλικῶν Μελετῶν Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 1961, 31.

νους σε καταράσομαι και ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς» (Γεν. 12,3).

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐντολή, τὴν ὁποῖαν δίδει ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀβρα(ά)μ διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πατρῶας γῆς, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ περιεχόμενον μιᾶς ἐκάστης τῶν ἐπαγγελιῶν σηματοδοτοῦν καὶ κατευθύνουν τὴν πορείαν ὡς καὶ τὰς εἰδικωτέρας τάσεις καὶ ὀπτικὰς γωνίας τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης.

Πρὸς τούτοις θεωροῦμεν προφανές, ὅτι τὸ γ' μέρος τῶν ἐπαγγελιῶν χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἓνα οἰκουμενικόν, πανανθρώπινον ὅσον καὶ χρονικῶς ἀκαθόριστον πνεῦμα, ποῦ εἰσχωρεῖ μὲ μίαν διακριτικὴν, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐμφανῆ καθολικότητα εἰς τὸ ἄγνωστον μέλλον. Κατὰ τὰς διαφόρους ἱστορικὰς ἐποχὰς καὶ περιπετείας τοῦ ἀνθρώπου τῆς Π. Διαθήκης αἱ ἐπαγγελίαι ἐνσαρκώνουν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν Θεόν, πότε προβαλλόμεναι εἰς τὸ προσκῆνιον τῶν γεγονότων καὶ πότε ἀπομακρυνόμεναι ἀπὸ αὐτό. "Ὅλα ὁμοιάζουν ὡσὰν μία συμβολικὴ ἀναβίωσις κάποιου ἀρχαίου μύθου, ποῦ, ἀπὸ τὴν βιβλικὴν ὀπτικὴν γωνίαν, κάποτε προσεγγίζει ὡς κάτι ἐξαιρετικὰ πολύτιμον τὰ ἀνθρώπινα χέρια καὶ τὸ ἄμεσον παρὸν τῆς ζωῆς κ' εὐθὺς ἀμέσως ξεφεύγει καὶ ἀπομακρύνεται πρὸς τὸ ἄγνωστον μέλλον, δημιουργώντας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τὴν ἐλπίδα διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἱστορικῆς πορείας.

Ἐντεῦθεν φρονοῦμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς Π. Διαθήκης ζῆ καὶ συνυπάρχει μὲ τὰς ἐπαγγελίας καὶ μὲ αὐτὰς πορεύεται μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐξ ἄλλου αἱ ἐπαγγελίαι ἐκφράζουν τὸν σχεδιασμόν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν κόσμον. Ἄνευ τῶν ἐπαγγελιῶν ὁ ἄνθρωπος τῆς Π. Διαθήκης ὁμοιάζει ἀποφανισμένος κ' ἔξω ἀπὸ αὐτὰς χάνεται ἢ καὶ (σχεδὸν) ἐξαφανίζεται. Βεβαίως ἡ Κ. Διαθήκη μὲ τὴν θεϊαν κένωσιν θ' ἀνακαινώσῃ τὰ πάντα, δηλ. τόσον τὸν ἄνθρωπον, ὅσον καὶ τὰς ἐπαγγελίας. "Ὁμως, πάντα ταῦτα ἀπαιτοῦν ἐκτὸς τῆς καθ' αὐτὸ ἐρεύνης μίαν περαιτέρω ἐμβάθυνσιν κ' ἓνα σ υ ν θ ε τ ι κ ὸ ν ἐρμηνευτικὸν στοχασμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ παροῦσα ἐργασία φιλοδοξεῖ —μὲ μετριοπάθειαν, ὥστόσο— νὰ προσφέρῃ τὴν ἰδικὴν τῆς ἐνδεχομένως συμβολῆν μὲ τὴν ἐκτενῆ, ὅσον καὶ συστηματικὴν ἀνάλυσιν ἐνὸς εἰσαγωγικοῦ κειμένου τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἐπὶ τῶν ἐπαγγελιῶν. Ὡς πρὸς τὸ εἰσαγωγικὸν δὲ τοῦτο κείμενον, εἰς τὸ ὁποῖον κυριαρχεῖ ἡ ἔννοια τοῦ «μὴ μέγα φρονεῖν», κατεβλήθη προσπάθεια νὰ ληφθῇ, κατὰ τὸ δυνατόν, ὑπ' ὄψιν τὸ σύνολον σχεδὸν τῆς σχετικῆς τοῦλάχιστον διδασκαλίας τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ πρὸ παντὸς νὰ προβληθῇ συγχρόνως ἡ ὀρθόδοξος ἐρμηνευτικὴ ἄποψις, ἢ ἀκριβέστερα, ὁ ὀρθόδοξος προβληματισμὸς καὶ ἐν ταύτῳ θεολογικὸς προσανατολισμὸς εἰς ἓν' ἀπὸ τὰ κορυφαῖα βιβλικὰ θέματα, ὡς εἶναι τὸ θέμα τῶν ἐπαγγελιῶν τῆς Π. Διαθήκης.

Α'. ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ.

1. Γενικῶς.

Πρὸς ἀποφυγὴν, κατὰ τὸ δυνατόν, τῶν ἐξ ἄλλου ἀναγκαίων ὁμῶς ἐπαναλήψεων ἐκφράσεών τινων τοῦ ὑπὸ ἀνάλυσιν κειμένου, ὡς καὶ τὴν σχετικὴν ἀπλοποίησιν τοῦ πράγματος, κρίνεται σκόπιμος ἢ μὴ παράθεσις τοῦ ἐξεταζομένου κειμένου. Παρὰ ταῦτα πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς παραλείψεως αὐτῆς καταβάλλεται διὰ μέσου τῆς ἀκολουθούσης ἀναλύσεως προσπάθεια νὰ ἐκτεθοῦν αὐτούσιαι, καὶ δὴ ἐκτενωῶς, αἱ σπουδαιότεραι ἐνότητες τοῦ πατερικοῦ κειμένου. Εὐελπιστοῦμεν, ὅτι οὕτω ἐπιτυχάνεται ἡ ἄμεσος καὶ πλέον ἐνημερωτικὴ ἐπαφὴ τοῦ ἀναγνώστου μὲ τὸ κείμενον καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὰς ιδέας καὶ ἐννοίας, ποὺ περιέχονται εἰς αὐτὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀκολουθοῦντων.

Ἡ ΛΑ' Ὀμιλία τοῦ Χρυσοστόμου «Εἰς τὴν Γένεσιν» (Migne, P.G. 53, 282 ἐξ.) ἀναφέρεται εἰς τὸ χωρίον Γεν. 11,31, τὸ ὁποῖον μὲ κάποιας ὀνομαστικῆς καὶ ὀρθογραφικῆς παραλλαγῆς ὡς πρὸς τὸ κείμενον τῶν Ο' ἀποδίδεται εἰς τὸ πατερικὸν κείμενον ὑπὸ τὸν τίτλον· «Καὶ ἔλαβε Θάβρα τὸν Ἄβραμ καὶ τὸν Ναχώρ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ³, καὶ τὸν Λῶτ τὸν υἱὸν Ἄρραν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ⁴ καὶ τὴν Σάραν τὴν νύμφην αὐτοῦ, γυναῖκα δὲ⁵ Ἄβραμ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐκ τῆς χώρας τῶν Χαλδαίων, πορευθῆναι εἰς τὴν γῆν τῶν Χανααίων⁶· καὶ ἦλθεν ἕως Χαρρὰν καὶ κατόκησεν ἐκεῖ» (Migne, P.G. 53,282).

Αἱ δύο πρῶται παράγραφοι τῆς ἐν λόγῳ Ὀμιλίας δύνανται λόγῳ τοῦ ἐννοιολογικοῦ των περιεχομένου νὰ θεωρηθοῦν, ὅτι ἐπέχουν θέσιν εἰσαγωγῆς, τόσον εἰς τὴν Ὀμιλίαν αὐτήν, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας Ὀμιλίας τοῦ Χρυσοστόμου, ποὺ σχετίζονται μὲ τὰς Ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν πρῶτον Πατριάρχην. Βεβαίως καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας Ὀμιλίας καὶ ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου ἀπαντοῦν εἰσαγωγικά τινα, ποὺ συνδέουν τοὺς ἀκροατὰς μὲ τὴν ἀκολουθοῦσαν ἐρμηνεῖαν τοῦ θείου λόγου. Εἰδικώτερον πως ἐνταῦθα, αἱ δύο αὐταὶ

3. Οἱ Ο' «καὶ ἔλαβεν Θάρα τὸν Ἄβραμ υἱὸν αὐτοῦ» (Γεν. 11,31). Ἐνταῦθα ὁ Χρυσόστομος ἐνοποιεῖ προφανῶς τὰ Γεν. 11,29-31, κατὰ τὴν συνήθειάν του ἄλλωστε νὰ ἰσοδιδῆ πρωταρχικὴν σημασίαν εἰς τὰς ἐννοίας καὶ ὄχι τὸ ἀκριβὲς γράμμα τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, ὡς καὶ κατωτέρω εἰδικώτερον θέλει ἐπισημανθῆ.

4. Οἱ Ο' «υἱὸν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ» (Γεν. 11,31).

5. Οἱ Ο' «εἰς τὴν γῆν Χαναὰν» (Γεν. 11,31).

6. Τὸ «δὲ» δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὸ κείμενον τῶν Ο'.

παράγραφοι συνιστούν, τρόπον τινά, μίαν εισαγωγικήν ένότητα εἰς τὰς καθ' ὄλου 'Ομιλίαις τοῦ Χρυσοστόμου ἐπὶ τῶν Ἑπαγγελιῶν, καθ' ὅσον αἱ παράγραφοι αὐταὶ ἀναφέρονται: α) Πρωταρχικῶς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἄβραμ, συμφώνως πρὸς τὸν τίτλον τῆς ὡς ἄνω 'Ομιλίας', ὡς καὶ ἰδιαιτέρως συμφώνως πρὸς τὴν τελικὴν πρότασιν τῆς β' παραγράφου· «Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός». Ἡ πρότασις αὐτὴ ἀποτελεῖ προφανῶς τὸ σημεῖον ἐπαφῆς, ποῦ συνδέει τὰς ἐν λόγῳ παραγράφους μετὰ τῶν ἐπομένων καὶ β) Τόσον εἰς τὸ θέμα τῆς «ἀρετῆς» γενικώτερον, ὅσον καὶ τῆς «ἐλεημοσύνης» καὶ τῆς «ταπεινοφροσύνης» εἰδικώτερον, ποῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν συνέχειαν τῶν Ὀμιλιῶν διαπιστοῦται, αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ χαρακτηρίζουν θεμελιωδῶς τὸν πρῶτον Πατριάρχην καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξ ἀρχῆς ἐπισημαίνονται.

Κατὰ ταῦτα εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθοῦν εἰς τὰς πρώτας αὐτάς παραγράφους τῆς Ὀμιλίας αἱ θεμελιωδέστεραι τῶν θεολογικῶν ἐνοιῶν καὶ τῶν ἰδεολογικῶν συναρτήσεων, ποῦ συνδέονται μὲ τὰς Ἑπαγγελίας καὶ τὸν πρῶτον Πατριάρχην. Πρὸς τούτοις, εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν τελικὴν πρότασιν τῆς β' παραγράφου τῆς ἐν λόγῳ Ὀμιλίας, «Ἄκουε τοῦ πατριάρχου λέγοντος μετὰ τὴν ὀμιλίαν τὴν πρὸς τὸν Θεόν, μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν εἰς αὐτὸν γεγενημένην. Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός» (285), συνοψίζονται ἢ ἄλλως ἐπικεντροῦνται ἐννοιολογικῶς τὰ ἐκτιθέμενα εἰς τὸ κείμενον. Κατὰ συνέπειαν ἢ συναγωγὴ ἢ ἄλλως ἢ συγκέντρωσις αὐτῶν τῶν ἐνοιῶν καὶ τῶν ἰδεῶν εἰς τὴν τελευταίαν πρότασιν τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν κειμένου ἀποτελεῖ τι τὸ καθοριστικὸν ἢ καὶ ἐκ τινος ἐπόψεώς τι τὸ ἀπαραίτητον διὰ τὴν παρακολούθησιν ὡς καὶ τὴν θεολογικὴν ἀξιολόγησιν τῶν καθ' ὄλου ἐνοιῶν καὶ ἰδεῶν τῶν σχετικῶν Ὀμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου περὶ τῶν Ἑπαγγελιῶν. Ἐνεκα τούτου, κρίνεται σκόπιμος ἢ ἀπ' ἀρχῆς ἐπισήμανσις καὶ παράθεσις τῶν ἐνοιῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν δύο πρώτων παραγράφων τῆς ΛΑ' Ὀμιλίας, καθ' ὅσον ὡς ἤδη ἐπεσημάνθη αἱ παράγραφοι αὐταὶ ἐπέχουν θέσιν εισαγωγῆς εἰς τὸ θέμα τῶν Ἑπαγγελιῶν. Εἶναι δὲ προφανές, ὅτι αἱ ἰδέαι καὶ αἱ ἐννοιαὶ αὐταὶ ἐπισημαίνονται καὶ ἐξαίρονται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὸν Χρυσόστομον⁸, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς σημασίας, ἢ ὅποια ἀποδίδεται εἰς αὐτάς, ὡς καὶ τῆς συναφείας καὶ τῆς ταυτότητος, ποῦ ἀναγνωρίζεται μετὰξὺ αὐτῶν καὶ τῶν κεντρικῶν ἐνοιῶν καὶ ἰδεῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπαντοῦν περαιτέρω εἰς τὰς σχετικὰς μὲ τὸν πρῶτον Πατριάρχην Ὀμιλίαις.

7. Migne, P. G. 53, 282.

8. Πρὸς ἀποφυγὴν ὀνοματικῶν ἐπαναλήψεων ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἐκάστοτε ἐκτιθεμένων εἰς τὰ πατερικὰ κείμενα, ἐφεξῆς θὰ χρησιμοποιεῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐνταῦθα τὸ γ' ἐνικὸν ἢ γ' πληθυντικὸν πρόσωπον ἄνευ ἐτέρας ἐπισημάνσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως. Ἐπίσης, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, ἀντὶ τῆς πλήρους ἐκφράσεως σχετικῶς μὲ τὰς Ἑπαγγελίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν πρῶτον Πατριάρχην, θὰ γίνεται πλειστάκις χρῆσις μόνον τοῦ οὐσιαστικοῦ «Ἑπαγγελίαι», καθ' ὅσον οὕτως διευκολύεται ἡ παρακο-

2. Τὰ κύρια σημεῖα τοῦ κειμένου⁹.

α) Παράγραφος α'. Τὸ θέμα — Ἡ διαπίστωσις.

(1) «ἀγὰρ ὄρων τὴν ἄρουραν ταύτην τὴν πνευματικὴν οὕτω θάλλουσαν, καὶ τὸν πνευματικὸν τοῦτον σπύρον τοῖς τῆς διανοίας κόλποις παρακατατιθέμενον» (283).

1 (2) «πολὺν ἔχω τὸν ἀγῶνα, εἰδὼς τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπιβούλου τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας τὴν πονηρίαν» (283).

2 (3) «(ὁ πονηρὸς) ὅταν ἴδῃ πολὺν πλοῦτον συνηγμένον πνευματικόν... καθάπερ πειρατῆς οὕτω περιέρχεται μυρίας ἐπινοῶν μηχανάς, ὥστε βραχεῖάν τινα εὐρεῖν εἰσοδόν... συλῆσαι πάντα τὸν πλοῦτον ἡμῶν τὸν πνευματικόν» (283).

1 (4) «Διὰ τοι τοῦτο νήφωμεν, παρακαλῶ, ἀνωτέρους ἑαυτοὺς καταστήσωμεν τῶν τοῦ διαβόλου βελῶν» (283).

2 (5) «ὅταν οὖν μὴ δι' αὐτῆς τῆς κακίας προφανῶς δυνηθῇ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ λυμῆνασθαι, πολλάκις δι' αὐτῶν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων, ... τὸ δέλεαρ ἐμβαλὼν λανθανόντως ἅπαντα τὸν πλοῦτον κατέδυσεν» (283).

1 (6) «Τί οὖν ἐστίν, ὀφημι; ἀναγκαῖον γὰρ αὐτὸ σαφέστερον εἰπεῖν, ἵνα διδαχθέντες αὐτοῦ (τοῦ πονηροῦ) τὰς ἐπιβουλάς, διαφύγωμεν τὴν ἐντεῦθεν βλάβην» (283).

2 (7) «Τοὺς γὰρ μετὰ πολλοῦ τοῦ τόνου περιγεγονότας αὐτοῦ τῶν μηχανῶν παρασκευάζει μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀποβλέπειν δόξαν, ἵνα τῆς ἀληθοῦς δόξης ἐκπεσεῖν ποιήσῃ» (283).

Ἡ ἀπόδοσις.

(8) «ὅ ταύτην τὴν δόξαν ἐπιζητῶν ἐκείνης ἀπεστέρηται, ὁ δὲ διὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν μετερχόμενος, καὶ λανθάνειν βουλόμενος τοὺς ἀνθρώπους, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν φοβεράν ἐν τῷ φανερῷ λήψεται παρὰ τοῦ Δεσπότης τὰς ἀμοιβάς» (284).

β) Παράγραφος β'. Τὰ λαμβανόμενα μέτρα — Ἡ ἀξιολόγησις.

I (1) «Ἀσφαλιζώμεθα τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ ὕπερ ἂν κα-

λοῦθησις ἀπὸ μέρους τοῦ ἀναγνώστου τοῦ γενικωτέρου νοήματος τῶν ἐπὶ μέρους προτάσεων.

9. Οἱ ἐκτὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ 1 καὶ 2 σημειοῦνται ἐναλλακτικῶς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐνοιῶν πού ἐκφράζονται εἰς τὰς ἀντιστοίχους προτάσεις καὶ ἀφοροῦν εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν ἀνάλυσιν τοῦ κειμένου.

ταξιωθῶμεν ἔργον πνευματικὸν μετιέναι, τοῦτο παντὶ τρόπῳ πανταχόθεν ἐν τοῖς ταμιείοις τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας κρύπτειν σπουδάζωμεν, ἵνα ἐκεῖνον τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν ἔχωμεν ἐπαινέτην» (284).

1 (2) «Καὶ γὰρ ἀμφοτέρα ὀλέθρια, καὶ λύμη τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ τὸ πρὸς δόξαν ἀνθρωπίνην ἀφορῶντά τι διαπραττεσθαι τῶν πνευματικῶν καὶ τὸ μέγα φρονεῖν ἐφ' οἷς ἂν κατορθῶσαι δυναθῆῃ» (284).

2 (3) «Δι' ὀνήφειν, χρῆ καὶ ἐγρηγορέναω» (284).

1 (4) «Κἂν γὰρ μυρία τις κατωρθωκῶς ᾗ, καὶ ἅπασαν τὴν ἀρετὴν διανύσας, μέγα δὲ φρονῆ, πάντων ἐλεεινότερος ἂν γένοιτο καὶ ἀθλιώτερος» (284).

2 (5) «Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἀρχεῖοι δοῦλοι ἐσμέν· ἀσφαλιζόμενος αὐτούς, καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος βουλόμενος τοῦ ὀλεθρίου τούτου πάθους ἐκτὸς αὐτοῦ γενέσθαι» (284).

1 (6) «καὶ ὅτι μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς εἰ δόξει μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτοις, πάντων ἔρημος γίνεται καὶ γυμνός;» (284).

2 (7) «Φεύγωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, ταῦτα τὰ ὀλέθρια πάθη, καὶ πρὸς ἐκεῖνον μόνον ὀρῶμεν τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν» (284).

II (8) «Καὶ ὅσα ἂν πρὸς μείζονα ἐπιδιδῶμεν ἀρετῆν, τοσοῦτω μᾶλλον ἑαυτοὺς μετριάζειν παρασκευάζωμεν καὶ συνεστάθαι» (285).

(9) «Κἂν γὰρ πρὸς αὐτὴν φθάσωμεν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφήν, ἐὰν ἀντιθῶμεν τὰς παρὰ τοῦ Δεσπότητος εὐεργεσίας μετὰ πολλῆς εὐγνωμοσύνης, τότε καλῶς ὀψόμεθα, ὅτι οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ὑπηρεγμένων εἰσηγέγκαμεν» (285).

(10) «Καὶ ἵνα μάθης, ἔκουε τοῦ τῆς οἰκουμένης διδασκάλου..., ὅτι Ἐλάχις τὸς εἰμι τῶν ἀποστόλων καὶ οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος» (285).

(11) «Εἶτα ἵνα τὴν ὑπερβολὴν αὐτοῦ παιδευθῶμεν τῆς ταπεινοφροσύνης» (285).

(12) «Εἰπὼν γὰρ, ὅτι οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐπήγαγε· Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι» (285).

(13) «Ἰκανὸς γὰρ ἡμῖν χαλινὸς τοῦτο γενήσεται πρὸς τὸ συνεστάθαι καὶ μετριάζειν» (285).

(14) «Θέλεις ἰδεῖν καὶ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐντεῦθεν μάλιστα εὐδοκίμησαντας, ἀπὸ τοῦ μετριάζειν μετὰ μυρία κατορθώματα καὶ τὴν ἄφατον παρρησίαν; Ἄκουε τοῦ πατριάρχου λέγοντος... Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδὸς» (285).

3. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ κειμένου.

Ἡ πρώτη παράγραφος τῆς Ὀμιλίας ἀρχίζει μὲ τὴν διαπίστωσιν ἀπὸ μέρους τοῦ Χρυσοστόμου τῆς πνευματικῆς προόδου τῶν πιστῶν· «καθὼ δὲ τὴν ἄρουραν τὴν πνευματικὴν οὕτω θάλλουσιν...» (1), πρὸ τῆς ὁποίας ὁ πνευματικὸς πατὴρ συναισθανόμενος τὰς ἠθικὰς του ὑποχρεώσεις «πολὺν ἔχει τὸν ἀγῶνα» (2), προκειμένου νὰ διαφυλαχθῆ ἢ ὁμαλῆ ἐξέλιξις τῆς ἠθικῆς ζωῆς καὶ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ σωτηρία ἐνὸς ἐκάστου πιστοῦ. Τοῦτο δέ, καθ' ὅσον ὁ πνευματικὸς πατὴρ ἔχει βιωματικὴν ἐμπειρίαν τῶν ἐπιβουλεύσεων τοῦ πονηροῦ κατὰ τῶν πιστῶν: «εἰδὼς τοῦ ἐχθροῦ... τὴν πονηρίαν» (2).

Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφή τῆς δραστηριότητος τοῦ πονηροῦ, ποῦ «ἐπινοεῖ» «μυρίας μηχανάς...» (3), αἱ ὁποῖαι ἀντιμετωπίζονται μὲ τὴν προτροπὴν· «Διὰ τοι τοῦτο νήφωμεν, παρακαλῶ, ...» (4).

Ἡ ἐπομένη πρότασις ἐπανέρχεται εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς δραστηριότητος τοῦ πονηροῦ· «ὅταν οὖν μὴ δι' αὐτῆς τῆς κακίας προφανῶς δυνηθῆ λυμῆνασθαι... πολλάκις δι' αὐτῶν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων» (5), ἡ ὁποία δραστηριότης ἀντιμετωπίζεται μὲ τὴν ἐκ νέου προτροπὴν: «διαφύγωμεν τὴν ἐντεῦθεν βλάβην» (6).

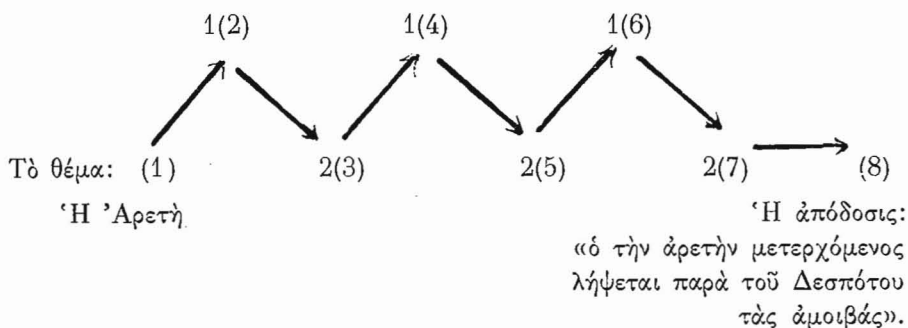
Τέλος, ὡς ἀντικειμενικὸς στόχος τῶν «μηχανῶν» τοῦ πονηροῦ καθορίζεται τὸ «μέγα φρονεῖν» τοῦ πιστοῦ «ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι»· καὶ ἡ πρότασις ἢ ἡ θέσις τῆς πρώτης αὐτῆς παραγράφου τῆς Ὀμιλίας συνδέει τὴν ἀρετὴν τοῦ πιστοῦ μὲ τὰς μελλοντικὰς θεϊκὰς ἐπιβραβεύσεις: «ὁ δὲ διὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν μετερχόμενος... ἐν τῷ φανερῷ λήψεται παρὰ τοῦ Δεσπότου τὰς ἀμοιβάς» (8).

Ταξινομοῦντες τὰς ὡς ἄνω ἰδέας τῆς α' παραγράφου παρατηροῦμεν ὅτι αἱ προτάσεις (2), (4) καὶ (6) συνιστοῦν κατὰ βάσιν προτροπὰς διὰ τὴν διαφύλαξιν τοῦ πιστοῦ ἀπὸ τῆς ἠθικῆς πτώσεως, ὡς αὐτὴ ἐπιδιώκεται διὰ «τῶν μηχανῶν» τοῦ πονηροῦ εἰς τὰς προτάσεις (3), (5) καὶ (7) ἀντιστοίχως¹⁰. Οὕτως ἔχομεν·

(2) «πολὺν ἔχω τὸν ἀγῶνα»	(3) «(ὁ πονηρὸς) περιέρχεται μυρίας ἐπινοῶν μηχανάς»
(4) «Διὰ τοι τοῦτο νήφωμεν»	(5) «λυμῆνασθαι δι' αὐτῶν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων»
(6) «διαφύγωμεν τὴν ἐντεῦθεν βλάβην»	(7) «παρασκευάζει μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι»

10. Εἰς τὰ προηγθέντα κύρια σημεῖα τοῦ κειμένου αἱ προτάσεις (2), (4) καὶ (6) χαρακτηρίζονται λόγῳ τῆς ἐνωσιολογικῆς των συγγενείας διὰ τοῦ ἀριθ. 1 καὶ αἱ (3), (5) καὶ (7) διὰ τοῦ ἀριθ. 2 ἀντιστοίχως.

Ἐκ τῆς τελευταίας αὐτῆς ταξινομήσεως συνάγεται, ὅτι αἱ 6 ἐκ τῶν 8 συνολικῶς προτάσεων ἐκφράζουν τὰς κεντρικὰς ἰδέας καὶ ἐννοίας τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν κειμένου. Εἰδικώτερον, ἐκ τῶν προτάσεων αὐτῶν ἀναφέρονται αἱ μὲν τρεῖς εἰς τὰς ἀντιθέους ἐπιβουλάς τοῦ πονηροῦ, αἱ δὲ ἄλλαι τρεῖς εἰς τὴν ἠθικὴν ἐγρήγορσιν, ποῦ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν διατήρησιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τὴν προφύλαξιν τοῦ πιστοῦ ἀπὸ τὰς γνωστὰς ἐπιβουλάς. Πρὸς τούτοις διὰ τὴν πληρεστέραν ἀντίληψιν τῆς γενικῆς πορείας τῶν ἐννοιῶν τῆς παρουσίας παραγράφου θὰ ἡδυνάμεθα σχηματικῶς νὰ ἀποδώσωμεν τὰ ἀνωτέρω ὡς ἀκολούθως:

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω παρατηρεῖται, ὅτι αἱ προτάσεις 1(2), 1(4) καὶ 1(6) ἀφοροῦν εἰς τὴν ἀπαιτουμένην ἠθικὴν ἐγρήγορσιν τοῦ πιστοῦ ἐναντι τῶν προτάσεων 2(3), 2(5) καὶ 2(7), ποῦ ἀφοροῦν εἰς τὰς ἐκάστοτε ἐπιβουλάς τοῦ πονηροῦ ἀντιστοιχῶς.

Ἐξ ἄλλου, ἡ πρότασις (1) ἀποτελεῖ διαπίστωσιν, διὰ τῆς ὁποίας προβάλλεται τὸ θέμα τῆς διατηρήσεως τοῦ ἠθικοῦ ὕψους καὶ τῆς περαιτέρω προαγωγῆς τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ πιστοῦ. Πρὸς τούτοις, ἡ πρότασις (8), ἡ ὁποία ὡς ἤδη ἐπεσημάνθη, συνιστᾷ τὴν ἀπόδοσιν ἢ ἄλλως τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τῆς παρουσίας παραγράφου ἀνάγει τὴν ἠθικὴν καταξίωσιν τοῦ πιστοῦ εἰς τὸ μέλλον καὶ συνδέει αὐτὴν μετὰ τὰς μελλοντικὰς θείας «ἀμοιβάς» «τῆς φοβερῆς ἐκείνης ἡμέρας».

Κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἀνάλυσιν ἐπισημαίνεται, ὅτι ἡ «ἀρετή», ὡς ὄρος καὶ ἐννοια, ἀπαντᾷ εἰς τὸ κείμενον συχνότερον παντὸς ἄλλου ὄρου καὶ δὴ ὡς ἀκολούθως:

«τὴν ἄρουραν ταύτην τὴν πνευματικὴν οὕτω θάλλουσαν, καὶ τὸν πνευματικὸν τοῦτον σπόρον τοῖς τῆς διανοίας κόλποις παρακατατιθέμενον» (1).

«πλοῦτον συνηγμένον πνευματικὸν» — «τὸν πλοῦτον τὸν πνευματικόν» (3).

«τὸν πλοῦτον» (τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων) (5).

«ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν»· καὶ ἰδίᾳ
 «τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων» (5) καὶ «τὴν ἀρετὴν μετερχόμενος» (8),
 εἰς ἀντίθεσιν πρὸς
 «τῆ(ν) κακία(ν)» (5).

Ἐπίσης, ἡ «ἀρετὴ» συσχετίζεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς «σωτηρίας» τοῦ πιστοῦ εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται αἱ προτάσεις «εἰδὼς τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπιβούλου τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας τὴν πονηρίαν» (2) καὶ «δυνηθῆ τῆ ἡμετέρα σωτηρία λυμῆνασθαι» (5).

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἶναι προφανές, ὅτι ἡ «ἀρετὴ», ἢ ἄλλως ἢ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ, συνιστᾷ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τοῦ ἐν λόγῳ κεφαλαίου. Ἰδιαιτέρως ὁμως ἐπισημαίνεται ἡ συσχέτισις τῆς «ἀρετῆς» μετὰ τῆς ἐκφράσεως «μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν». Ἡ συσχέτισις αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ κύριον μέλημα τῆς παρούσης παραγράφου τῆς Ὁμιλίας, ὡς καὶ τὸ σημεῖον ἐπαφῆς μετὰ τῆς ἐπομένης παραγράφου, ὡς διαπιστοῦται ἀπὸ τὴν ἄμεσον συνέχειαν τῆς παρούσης ἐργασίας.

Ἡ πρώτη πρότασις τῆς β' παραγράφου ἀρχίζει μὲ μίαν προτροπὴν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς «ἀρετῆς»: «Ἀσφαλιζώμεθα τοίνυν, ... ὅπερ ἂν καταξιωθῶμεν ἔργον πνευματικὸν μετιέναι» (1). Ἐπισημαίνεται, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ προτροπὴ συγκεκριμενοποιεῖται εἰς τὴν «παντὶ τρόπῳ» ἀπόκρυψιν τοῦ «πνευματικοῦ ἔργου» («ἐν τοῖς ταμείοις τῆς διανοίας» (1) τοῦ πιστοῦ. Προφανῶς, ὡς καὶ διὰ τοῦ «τοίνυν» μαρτυρεῖται, συνοψίζονται τὰ προηγηθέντα καὶ ἐντοπίζεται ἢ ἄλλως ἐπισημαίνεται καὶ συγχρόνως περιορίζεται ἡ ἀναφορὰ τοῦ «πνευματικοῦ ἔργου» εἰς «ἐκεῖνον τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν» (1), μετὰ τοῦ ὁποίου ἀποκλειστικῶς συναρτᾶται ὁ «ἔπαινος», τ.ἔ. ἡ ἠθικὴ ἀναγνώρισις καὶ ἀμοιβὴ τοῦ πιστοῦ.

Εἰδικώτερον ἐπισημαίνονται ὡς «ὀλέθρια, καὶ λύμη τῆς ἡμετέρας σωτηρίας» τὰ ἀκόλουθα:

α) «καὶ τὸ πρὸς δόξαν ἀνθρωπίνην ἀφορῶντά τι διαπράττεσθαι τῶν πνευματικῶν», β) «καὶ τὸ μέγα φρονεῖν ἐφ' οἷς ἂν κατορθῶσαι δυνηθῆ» (2).

Συμφώνως δὲ πρὸς τὸ γνωστὸν ἐναλλακτικὸν «μοτίβο» τῆς ἠθικῆς προτροπῆς ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ ἐκάστοτε ἠθικοῦ κινδύνου ἀφ' ἑτέρου, ἀκολουθεῖ ἐπίσης ἐνταῦθα ἡ σχετικὴ προτροπὴ διὰ τὴν ἠθικὴν ἐπαγρύπνησιν τοῦ πιστοῦ: «Δι' ὃ νῆφειν χρῆ καὶ ἐργηγορέναι» (3).

Εἰς τὴν ἄμεσον ὁμως συνέχειαν ἡ «ἀρετὴ» συναρτᾶται συγκεκριμένως πρὸς τὸ «μέγα φρονεῖν» τοῦ πιστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος «πάντων ἐλεεινότερος ἂν γένοιτο καὶ ἀθλιώτερος» (4).

Ἀκολουθεῖ ἐκ νέου ἡ προτροπὴ: «ἀσφαλιζόμενος αὐτοὺς (τοὺς πιστούς),... τοῦ ὀλεθρίου... πάθους» τοῦ «μέγα φρονεῖν»: «Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν» (5)· καὶ εἰς τὴν ἐπομένην πρότασιν

ἡ «ἀρετή» προσβλέπεται καὶ ἀξιολογεῖται ὑπὸ τὴν ὀπτικὴν γωνίαν τῆς ἠθικῆς πτώσεως τοῦ πιστοῦ διὰ τοῦ «μέγα φρονεῖν»: «καὶ ὅτι μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς, εἰ δόξει μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτοις, πάντων ἔρημος γίνεται καὶ γυμνός» (6). Ἐπίσης δὲ διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν ἔπεται, θὰ ἐλέγομεν φυσιολογικῶς, κατὰ τὸ γνωστὸν ἐναλλακτικὸν σχῆμα ἢ προτροπή: «Φεύγωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, ταῦτα τὰ ὀλέθρια πάθη», ποῦ συνδέει —ὡς ἡ τελευταία πρότασις τῆς προηγηθείσης καὶ ἡ πρώτη πρότασις τῆς παρούσης παραγράφου— τὴν «ἀρετήν» τοῦ πιστοῦ ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον μετὸν Θεόν: «καὶ πρὸς ἐκεῖνον μόνον ὀρώμεν τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν» (7).

Ἡ τελευταία πρότασις διαιρεῖ οὐσιαστικῶς τὴν ἐν λόγῳ παράγραφον εἰς δύο μέρη, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς περατοῦται ἐνταῦθα τὸ I μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ γνωστὸς τρόπος τῆς ἠθικῆς προτροπῆς ἐναλλάσσεται μετὰ τὴν περιγραφὴν καὶ ἀξιολόγησιν τῆς ἠθικῆς πτώσεως. Εἰς τὸ ἐξῆς, τ.ἔ. εἰς τὸ II μέρος τῆς παρούσης παραγράφου ἢ ἠθικὴ προτροπὴ σχετικῶς μετὰ τὸ «μέγα φρονεῖν» τοῦ πιστοῦ μακροσκελῶς συνεχίζεται, ἐνῶ συγχρόνως ἀξιολογεῖται γενικώτερον ἢ ἠθικὴ προσφορὰ τοῦ πιστοῦ εἰς τὸ ἔργον τῆς προσωπικῆς του σωτηρίας.

Οὕτως, εἰς τὸ II τοῦτο μέρος τῆς παρούσης παραγράφου συνεχίζεται ἡ ἠθικὴ προτροπὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸ μέγα «φρονεῖν». Ἡ «ἀρετή», ὅμως, ἐνταῦθα συναρτᾶται ἐπίσης καὶ μετὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ταπεινοφροσύνης, ἢ ὅποια ὅλως ἰδιαίτερος ἐξαιρέται εἰς τὸ κείμενον. Εἰδικώτερον δὲ κατὰ τρόπον ἀντιστρόφως ἀνάλογον, ὅσον προάγεται ἡ «ἀρετή», τόσον ὁ πιστὸς αἰσθάνεται πλέον μετριοπαθῆς καὶ ταπεινόφρων: «Καὶ ὅσῳ ἂν πρὸς μείζονα ἐπιτιδιῶμεν ἀρετήν, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς μετριάξωμεν παρασκευάζομεν, καὶ συνεστάθῃ» (8). Ἀλλὰ καὶ ἡ προτροπὴ πρὸς τὸν πιστὸν ν' ἀξιολογήσῃ καὶ σταθμίσῃ τὴν «ἀρετήν» του μετὰ πνεῦμα ταπεινοφροσύνης πραγματοποιεῖται εἰς τὸ κείμενον οὐχὶ αὐθαίρετως, ἀλλὰ μέσω μιᾶς αὐστηρῶς λογικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς διαδικασίας: «Κἂν γὰρ πρὸς αὐτὴν φθάσωμεν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφήν, ... τότε καλῶς ὀψόμεθα, ὅτι οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ὑπεργμένων εἰσηνέγκαμεν» (9).

Πρόκειται περὶ παγίας προτροπῆς ἢ μᾶλλον παγίας καὶ ἀπαρασαλεύτου ἠθικῆς ἀπαιτήσεως, κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ «ἀρετή» συναρτᾶται πλήρως καὶ ἀπολύτως μετὰ τῆς «ταπεινοφροσύνης» τοῦ πιστοῦ. Ἐνεκα τούτου ἐπιστρατεύονται αἱ σχετικαὶ ὁμολογίαι τοῦ Παύλου: «ὅτι Ἐλάχιστός εἰμι τῶν ἀποστόλων καὶ οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος» (10), ὡς καὶ «Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι» (12), «ἵνα τὴν ὑπερβολὴν αὐτοῦ παιδευθῶμεν τῆς ταπεινοφροσύνης» (11).

Ἡ ἠθικὴ δὲ διάστασις, ἢ ὅποια δίδεται εἰς τὰς προηγηθείσας ὁμολογίας «τοῦ τῆς οἰκουμένης διδασκάλου», ἐκτιμᾶται παραστατικῶς διὰ τὴν

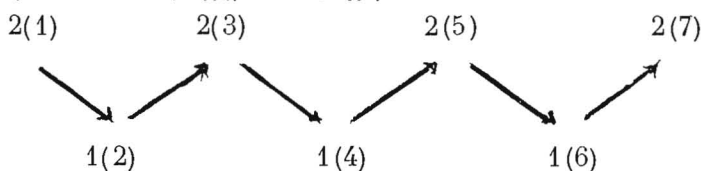
πνευματικὴν ζωὴν τῶν πιστῶν, ὡς «Ἰκανὸς γὰρ ἡμῖν χαλινὸς τοῦτο γενήσεται πρὸς τὸ συνεστάλθαι καὶ μετριάζειν» (13).

Τέλος, ἡ παράλληλος πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Παύλου ΠΔκὴ ἀναφορὰ στρέφεται πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πρώτου Πατριάρχου, ὁ ὁποῖος συγκαταλέγεται εἰς «τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐντεῦθεν μάλιστα εὐδοκιμήσαντας, ἀπὸ τοῦ μετριάζειν μετὰ μυρία κατορθώματα...» (14). Εἰδικώτερον δὲ ἐν σχέσει μὲ τὰς πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἐπαγγελίας ἐπισημαίνεται ἡ «ἀφατος (αὐτοῦ) παρρησία» ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν του καὶ δὴ ἡ ὁμολογία του πρὸς τὸν Θεόν: «Ἐγὼ δὲ εἶμι γῆ καὶ σποδὸς» (14), διὰ τῆς ὁποίας, νομίζομεν, διευκρινίζεται εὐρύτερον τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον τῶν ἐπαγγελιῶν.

Πρὸς τούτοις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προηγηθείσης ἀναλύσεως ἐπισημαίνεται, ὅτι εἰς τὸ I μέρος τῆς παρῶσης παραγράφου δύναται νὰ ἰσχύσῃ τὸ γνωστὸν ἐναλλακτικὸν σχῆμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἐκάστοτε ἠθικὴ προτροπὴ ἀναφέρεται εἰς τὸν κίνδυνον κάποιας ἠθικῆς πτώσεως ἀντιστοίχως. Οὕτως ἔχομεν:

(1) «Ἀσφαλιζόμεθα τοίνυν»	(2) «Καὶ γὰρ ἀμφοτέρω ὁλέθρια, καὶ λύμη τῆς ἡμετέρας σωτηρίας»
(3) «Δι' ὃ νήφειν χρὴ καὶ ἐργηγορῆναι»	(4) «πάντων ἐλεεινότερος ἂν γένοιτο καὶ ἀθλιώτερος»
(5) «ἀσφαλιζόμενος αὐτοὺς»	(6) «πάντων ἕρημος γίνεται καὶ γυμνός»
(7) «Φεύγωμεν τοίνυν»,	II Μέρους. Μακροσκελῆς προτροπὴ.

Κατὰ ταῦτα, διὰ τὸ εὐκρινέστερον τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ἐκφραζομένων εἰς τὸ κείμενον ἐννοιῶν, σχηματικῶς ἔχομεν:

Ἀναλυτικῶς παρατηρεῖται, ὅτι αἱ προτάσεις 2(1), 2(3), 2(5) καὶ 2(7) συνιστοῦν ἠθικὰς προτροπὰς εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς προτάσεις 1(2), 1(4) καὶ 1(6), αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν τὸν κίνδυνον ἢ τοὺς κινδύνους τῆς ἠθικῆς πτώσεως ἀντιστοίχως. Ἡ πρότασις 2(1) συνυφαίνεται μὲ τὴν προτροπὴν καὶ τὴν τελικὴν θέσιν τῆς προηγουμένης παραγράφου. Κατὰ παρόμοιον τρόπον συνδέεται ἐννοιολογικῶς ἡ προτροπὴ τῆς προτάσεως 2(7) μετὰ τοῦ II μέρους τῆς παρούσης παραγράφου διὰ ν' ἀποβῆ τελικῶς αὕτη μία μακροσκελῆς ἠθικὴ προτροπὴ.

Εἰδικώτερον ἐναῦθα ἡ «ἀρετὴ» χαρακτηρίζεται ὡς «ἔργον πνευματικὸν» (1) καὶ μέσω τῶν ἐκφράσεων «Κἂν γὰρ μυρία κα τ ω ρ θ ω κ ὦ ς¹¹

11. Βλ. ἐπίσης ἄνωτ., «καὶ ὅτι μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς», σελ. 16(6).

ἤ, καὶ ἄπασαν τὴν ἀρετὴν διανύσας» (4) ὡς «κατορθώματα» καὶ πορεία ἢ ὁδὸς ἢ ἄθλησις ἀντιστοιχῶς. Ἐπίσης, ἡ «ἀρετὴ» συσχετίζεται μὲ τὴν ἐννοίαν τῆς «σωτηρίας» καὶ τὴν ἐννοίαν «λύμη τῆς ἡμετέρας σωτηρίας» (2), ὡς εἰς τὴν α' παράγραφον.

Ἡ κεντρικὴ ὅμως ἰδέα τοῦ α' τούτου μέρους τῆς I παραγράφου καθίσταται ἀνωτέρω πασιφανῆς διὰ τῆς εἰς πλείστας προτάσεις συνδέσεως τῆς «ἀρετῆς» μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ «μέγα φρονεῖν» ὡς ἀκολούθως:

«τὸ μέγα φρονεῖν ἐφ' οἷς ἂν κατορθῶσαι δυνηθῆ» (2),

«καὶ ἄπασαν τὴν ἀρετὴν διανύσας, μέγα δὲ φρονῆ» (4),

«μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς, εἰ δόξει μέγα φρονεῖν» (6).

Κατὰ ταῦτα καθίσταται προφανές, ὅτι ἡ συνάρτησις τῶν ἐννοιῶν τῆς «ἀρετῆς» καὶ τοῦ «μέγα φρονεῖν» ἀπαντᾷ εἰς τὰς προτάσεις (2), (4) καὶ (6) τοῦ I τούτου μέρους τῆς β' παραγράφου. Πρὸς τὰς ἐννοίας αὐτὰς ἀντιπαραβάλλονται αἱ ἠθικαὶ προτροπαὶ τῶν προτάσεων (3), (5) καὶ (7) ἀντιστοιχῶς. Τελικῶς ἐπισημαίνεται, ὅτι εἰς τὴν α' παράγραφον καὶ ἐπίσης εἰς τὸ παρὸν τοῦτο I μέρος τῆς β' παραγράφου συνεχίζει νὰ ὑφίσταται ὡς κεντρικὴ ἰδέα ἡ ἐννοία τῆς «ἀρετῆς» εἰς τὴν σχέσιν της μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ «μέγα φρονεῖν».

Ὅμως, εἰς τὸ II μέρος τῆς β' παραγράφου ἡ ἐννοία τῆς «ἀρετῆς» συναρτᾶται πρωταρχικῶς καὶ ἀπολύτως μετὰ τῆς ἐννοίας τῆς «ταπεινοφροσύνης». Εἰδικώτερον, ἡ «ἀρετὴ» συνυφαίνεται ἐνταῦθα τόσον μὲ τὰς ὑψηλὰς ἠθικὰς ἐπιδόσεις τοῦ πιστοῦ, ὅσον καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ὑψίστην ἠθικὴν τελειώσιν του: «Καὶ ὅσῳ ἂν πρὸς μείζονα ἐπιδιδῶμεν ἀρετὴν» (8) καὶ «μετὰ μυρία κατορθώματα» (14), «Κἂν γὰρ πρὸς αὐτὴν φθάσωμεν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφὴν» (9). Ἐξ ἄλλου ἡ «ταπεινοφροσύνη» (11) ἐκφράζεται διὰ τῶν ρημάτων «μετριάζειν» (8), (13), (14) καὶ «συνεστάλθαι» (8), (13) ὡς καὶ τῶν γνωστῶν ὁμολογιῶν «ὅτι Ἐλάχιστός εἰμι τῶν ἀποστόλων» (10), «Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι» (12) καὶ «Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός» (14).

Ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὰς ΠΔκὰς ἐπαγγελίας ἐπισημαίνεται ἡ τελικὴ πρότασις τῆς ἐν λόγῳ παραγράφου: «Θέλεις ἰδεῖν καὶ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐντεῦθεν μάλιστα εὐδοκίμησαντας, ἀπὸ τοῦ μετριάζειν μετὰ μυρία κατορθώματα» (14), ἡ ὁποία ὄχι ἀπλῶς συνδέει, ἀλλὰ ταυτίζει τὴν «ἀρετὴν» μὲ τὴν «ταπεινοφροσύνην». Ὡς ἀπόρροια δὲ τοῦ ἐν λόγῳ ταυτισμοῦ δέον νὰ θεωρηθῆ ἡ γνωστὴ τελικὴ ὁμολογία τοῦ Πατριάρχου: «Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός» (14), ἡ ὁποία ὡς ἤδη ἐπεσημάνθη διαφωτίζει καθ' ἡμᾶς εὐρύτερον τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον τῶν ἐπαγγελιῶν. Τοῦτο καθ' ὅσον ἡ ὑψίστη ταπεινοφροσύνη, ποῦ ἐκφράζεται διὰ τῆς ὡς ἄνω μετ' ἀφάτου παρρησίας ὁμολογίας τοῦ Ἀβραάμ, συνδέει βεβαίως ἀρρήκτως τὴν «ταπεινοφροσύνην» μὲ

τὴν «ἀρετὴν», ἀλλὰ κυρίως συνδέει ἢ ἄλλως ἐπαναφέρει σταθερῶς τὸν ἄνθρωπον εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ.

4. Ἡ εἰδικωτέρα ἐξέτασις τῶν κυρίων ὄρων καὶ ἐννοιῶν. (Ἀνάλυσις—δομὴ ὄρων καὶ ιδεῶν).

Λόγω τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐννοιῶν, αἱ ὁποῖαι προβάλλονται εἰς τὰ ἐξεταζόμενα εἰσαγωγικὰ κεφάλαια τῆς ΛΑ' Ὁμιλίας τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὴν Γένεσιν, καθίσταται κατ' ἀνάγκην κοπιώδης καὶ ὄχι ἄνετος ἢ παρακολούθησις ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου τῆς ἀλληλουχίας καὶ τῆς λογικῆς διασυνδέσεως τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ιδεῶν τοῦ κειμένου. Ἐντεῦθεν ἐκρίθη σκόπιμος ἢ ταξινομήσις τῶν ὄρων καὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κεντρικῶν αὐτοῦ ιδεῶν καὶ ἐννοιῶν, αἱ ὁποῖαι ἤδη προεξετέθησαν.

Πιστεύεται, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ διευκρινίζονται καὶ καθορίζονται τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπικεντροῦται τὸ ἐννοιολογικὸν βᾶρος τῆς Ὁμιλίας. Προφανῶς ἡ ἐν λόγῳ Ὁμιλία τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν νοημάτων καὶ τῶν θεολογικῶν ιδεῶν τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, εἰς τὸ ὁποῖον αὕτη ἀναφέρεται.

Εἰς τὴν ἐν λόγῳ εἰσαγωγὴν ἀπαντοῦν βασικῶς οἱ ὅροι «ἀρετὴ» (11 φορές), «μέγα φρονεῖν» (4 φορές) καὶ «ταπεινοφροσύνη», εἰς τοὺς ὁποίους δύναται νὰ ὑπαχθῇ τὸ σύνολον τῶν ὄρων καὶ τῶν ιδεῶν τοῦ κειμένου γενικῶς. Βεβαίως, ὡς ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀναλύσεως ἐδείχθη, οἱ ὡς ἄνω ὅροι ἀπαντοῦν εἰς τὸ κείμενον δι' ἄλλων ἐπίσης συνωνύμων ὄρων ἢ καὶ ἐκφράσεων. Ἐπίσης, ἐκ τῶν προηγηθέντων προκύπτει, ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι ὅροι ἐκφράζουν τὴν κεντρικὴν ιδεάν τῶν εἰσαγωγικῶν τούτων παραγράφων. Οὕτω,

Α'. Περὶ τὸν ὄρον «ἀρετὴ», ὁ ὁποῖος ὑποδηλώνει τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ πιστοῦ ἐπισημαίνονται κατὰ πρῶτον μὲν λόγον οἱ ὅροι «κατορθώματα» (4 φορές), «κατορθῶ» (3 φορές), «καταξιοῦμαι», «παιδεύομαι», «ὀ πόνος» ἢ «οἱ πόνοι τῆς ἀρετῆς» (284), ὡς καὶ περιφραστικῶς «νηστεῖαι, προσευχαὶ καὶ ἐλεημοσύνη» (283), ἢ ἄλλως «προσευχὴ καὶ ἐλεημοσύνη καὶ νηστεία» (284), κατὰ δεύτερον δὲ λόγον τὰ ρήματα «ἀσφαλιζομαι» (2 φορές), «παρασκευάζω», «μιμοῦμαι» κ.ἄ.

Ἐπίσης, ἐν σχέσει πρὸς τὴν «ἀρετὴν» ἀπαντοῦν οἱ ὅροι «ἡμαρτημένα», «ταπεινοφροσύνη», ὡς καὶ περιφραστικῶς οἱ ὅροι «μετριάζειν καὶ συνεστάθαι» ἢ «συνεστάθαι καὶ μετριάζειν» ἢ καὶ μονολεκτικῶς «μετριάζειν» (285).

Ἐξ ἄλλου, ὡς γνωστόν, μὲ τὴν ἐννοιαν τῆς «ἀρετῆς» γενικῶς καὶ τῆς «ταπεινοφροσύνης» εἰδικῶς συνυφαίνεται ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἔργου τῆς θείας Χάριτος ἀπὸ μέρους τοῦ πιστοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ΚΔκῆς Παυλείου φρασεολογίας: «...χάριτι αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπίᾳ εἰμι ὁ εἰμι», «Χά-

ριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι) καὶ «ἢ ... ἄφατος αὐτοῦ ἀγαθότης καὶ ἡ χάρις τὴν συγχώρησιν ἐχαρίσατο» (285)¹².

Τέλος, ὁ ἐν λόγῳ ὅρος θεωρεῖται ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν αἰωνίων θείων ἀμοιβῶν) τοῦ πιστοῦ καὶ ὑπὸ πανανθρωπίνην κλίμακα:

«ὁ δὲ διὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν μετερχόμενος, καὶ λανθάνειν βουλόμενος τοὺς ἀνθρώπους» (284) «ἐν τῷ φανερῷ λήφεται παρὰ τοῦ Δεσπότης τὰς ἀμοιβὰς» (284)

«μὴ φανῆς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων» (284) «ἀλλὰ τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ» (284),

ὡς καὶ τῆς μελλούσης πανανθρωπίνης ἀναγνωρίσεως καὶ δόξης:

«Μὴ τοῦτο ἐννοεῖς..., ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐπήνεσέ σε, καὶ ὅτι λανθάνων μετέρχῃ τὴν ἀρετὴν» «ἀλλ' ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι τσαύτη τοῦ Δεσπότης ἔσται ἡ φιλοτιμία μετ' οὐ πολὺ, ὡς μὴ λανθανόντως, μηδ' ἐν ἀποκρύφῳ, ἀλλὰ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους τοῦ ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι τῆς συντελείας παρόντος ἀνακηρύξει σε καὶ στεφανώσει, καὶ τῶν πόνων τῆς ἀρετῆς τὰς ἀμοιβὰς ἀποδώσει» (284).

Β'. Εἰς τὰς εἰσαγωγικὰς ταύτας παραγράφους ὁ περιφραστικῶς ἐκφραζόμενος ὅρος «μέγα φρονεῖν» συνδέεται ἐνταῦθα μὲ τὸν ἐπίγειον βίον καὶ τὴν ἐπίγειον ἠθικὴν ἀναγνώρισιν τοῦ πιστοῦ. Εἰδικώτερον, ὁ πρόσκαιρος καὶ παροδικὸς χαρακτήρ τῆς ἐπίγειας ἠθικῆς ἀναγνωρίσεως ἀντιπαρβάλλεται ἐνταῦθα πρὸς τὴν οὐρανίαν μέλλουσαν ζωὴν καὶ τὴν αἰωνίαν δόξαν τοῦ πιστοῦ. Οὕτως ὁ ἐν λόγῳ περιφραστικὸς ὅρος,

α) καθορίζεται ὡς «μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι» καὶ «πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀποβλέπειν δόξαν» (283), ἢ ἄλλως ἀναλυτικώτερον «τὸ μέγα φρονεῖν ἐφ' οἷς ἂν κατορθῶσαι δυναθῆῃ» (284) καὶ «τὸ πρὸς δόξαν ἀνθρωπίνην ἀφορῶντά τι διαπράττεσθαι τῶν πνευματικῶν» (284)¹³.

β) ἀξιολογεῖται καὶ χαρακτηρίζεται ἐξ ἐπόψεως ἠθικῆς ἀξίας: «μέγα δὲ φρονῆ» (284) «πάντων ἐλεεινότερος ἂν γένοιτο καὶ ἀθλιώτερος» (284)

12. Βλ. ἐπίσης ἄνωτ., σελ. 20, 22.

13. Βλ. ἐπίσης ἄνωτ., σελ. 16, 19.

«εἰ δόξει μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτοις
(τὸ κατορθῶσαι πάντα τὰ τῆς
ἀρετῆς)» (284)

«ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος...
μεγάλα φρονήσας κατὰ τοῦ τελώ-
νου» (284)

(«μέγα φρονεῖν»)

«πάντων ἔρημος γίνεται καὶ γυμνός»
(284)

«γυμνὸν καὶ ἔρημον ἑαυτὸν κατα-
στήσας, καὶ ξένον καὶ καινὸν νανά-
γιον ὑπομείνας. Εἰς αὐτὸν γὰρ
ἐλθὼν τὸν λιμένα ἅπαντα τὸν φό-
ρον αὐτοῦ κατέδυσσε» (284)

«...ὁμοίον ἐστὶ τῷ ἐν αὐτῷ μέσῳ
τῷ λιμένι νανάγιον ὑπομείναι»
(284).

«ὥστε μὴ ἀλῶναι τοῖς ὀλεθρίοις τού-
τοις πάθεσι»

«βουλόμενος τοῦ ὀλεθρίου τούτου
πάθους ἐκτὸς αὐτοῦ γενέσθαι»
«φεύγωμεν... ταῦτα τὰ ὀλέθρια πά-
θη».

καὶ γ) ἀναλύεται καὶ ἀντιπαραβάλλεται πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν
καὶ δόξαν τοῦ πιστοῦ.

Εἰδικώτερον, τὸ «μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν» (283) ὑποδηλοῖ:

«πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀποβλέ-
πειν δόξαν» (283)

«πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀφορῶν
δόξαν, ἀπέχει τὸν μισθὸν αὐτοῦ
ἐντεῦθεν ἤδη» (283)

«Παρ' ὧν... ἐπεζήτησε δοξα-
σθῆναι, ἀπήλασε τῶν ἐπαίνων»
(283)

«προτιμῆσας τὴν πρόσκαιρον
εὐφημίαν καὶ τὴν παρὰ τῶν ὁμο-
γενῶν» (283-4)

«ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀν-
θρώπων» (284)

«ὁ αὐτὴν τὴν δόξαν ἐπιζητῶν»

«διὰ τὴν πρόσκαιρον, καὶ εὐτελεῆ,
καὶ ματαίαν δόξαν τὴν παρὰ
τῶν ὁμογενῶν» (284)

«τῆς ἀληθοῦς δόξης ἐκπεσεῖν ποιη-
ση» (283)

«οὐκ ἔτι... ὀφειλέτην ἔχει τὸν Θεόν»
(283)

«κακείνων τῶν ἐπηγγελεμένων παρὰ
τοῦ Δεσπότη ἀπεστέρησεν ἑαυ-
τὸν» (283)

«τῆς (εὐφημίας) τῆς παρὰ τοῦ πάν-
των δημιουργοῦ» (283-4)

«ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν» (284)

«ἐκείνης ἀπεστέρηται» (284)

«τῆς ἄνωθεν τιμῆς ἑαυτοῦ ἀποστε-
ροῦντες» (284).

δ) Πρὸς τούτους, ὑπὸ τὸ γενικὸν τοῦτο σχῆμα τῆς ἐπιγείου «δόξης» καὶ τῆς οὐρανοῦ ἀνταμοιβῆς, προτρέπονται καὶ διαβεβαιοῦνται οἱ πιστοί:

«μὴ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων εὐφημίαν τὸς πρὸς χάριν πολλὰς γινόμενους ἐπαίνους» (284) «τῆς παρὰ τοῦ Δεσπότητος εὐφημίας ἑαυτοὺς ἀναξίους καταστήσωμεν» (284)

«μηδὲν κοινὸν ἔχωμεν πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς, μηδὲ ἐπιζητῶμεν τὸν παρὰ τούτων ἔπαινον» (284-5) «ἀλλ' ἀρκώμεθα τῷ παρὰ τοῦ Δεσπότητος» (285)

«Ὁδὸ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων» (285) «ἀλλ' ἐκ Θεοῦ» (285).

Παραλλήλως πρὸς τοὺς κεντρικοὺς τούτους ἄξονας τῶν ἰδεῶν τοῦ κειμένου καὶ τὴν γενικὴν ταύτην διάκρισιν καὶ ταξινομήσιν τῶν ἰδεῶν, ἐπισημαίνεται ἡ σύνδεσις τῶν σχετικῶν περὶ «ἀρετῆς» καὶ «ὕψηλοφροσύνης» ἔννοιῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἀποσκοπεῖται ἡ πνευματικὴ συγκρότησις καὶ οἰκοδομὴ τοῦ πιστοῦ. Οὕτω:

Α'. Ἀποβλέπεται ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου «ἐν τῷ κρυπτῷ», τ.ἔ. ὁ ἄνθρωπος καθ' ἑαυτόν, ὡς ἐνεργὸς καὶ δυναμικὸς παράγων διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ «μέγα φρονεῖν». Ἔνεκα τούτου προσδίδεται ἔμφασις εἰς τὴν διττὴν ἐνίσχυσιν καὶ διαβεβαίωσιν τοῦ πιστοῦ:

«Ὁ Πατὴρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ» (284) «ἀποδώσει σοι» (284)

«Ὁ γὰρ Πατὴρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ» (284), «ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ» (284),

ποῦ ὑπερβαίνει μάλιστα τὰ πρόσκαιρα ὄρια τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ διανοίγεται πρὸς τὸ αἰώνιον μέλλον, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸν προσανατολισμὸν τῆς ἐσωτερικῆς συγκροτήσεως καὶ συμπεριφορᾶς τοῦ πιστοῦ:

«τοῦτο (τὸ «ἔργον πνευματικόν») ἐν τοῖς ταμιεῖοις τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας κρύπτειν σπουδάζωμεν» (284) «ἵνα ἐκεῖνον τὸν ἀκόμητον ὀφθαλμὸν ἔχωμεν ἐπαινέτην» (284)

«πρὸς ἐκεῖνον μόνον ὀρῶμεν» (284) «τὸν ἀκόμητον ὀφθαλμὸν» (284).

Β'. Ἡ ταπεινοφροσύνη ἀποδεικνύει τὴν πνευματικὴν συγκρότησιν καὶ τὴν ἠθικὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἀνθρώπου:

«Καὶ ὄσω ἂν πρὸς μείζονα ἐπιδιδῶμεν ἀρετὴν» (284) «τοσοῦτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς μετριάξωμεν παρασκευάζωμεν, καὶ συνεστάθαι» (284)

«Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε», (284) «ὅτι Ἀρχεῖοι δοῦλοι ἐσμὲν» (284)

- «πῶς μετὰ τосαῦτα κατορθώματα, μετὰ τὴν τосαύτην ἄνωθεν μαρτυρίαν (Σκεῦος γάρ, φησίν, ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος)» (285)
- «Ἐλάχιστός εἰμι τῶν ἀποστόλων, καὶ οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος» (285)
- «ταῦτα (τὰ ἡμαρτημένα) καθ' ἑκάστην ἡμέραν μνησκόμενοι, καὶ διηνεκῶς ἐν τῇ διανοίᾳ περιστρέφοντες, μηδέποτε συγχωρῶμεν εἰς λήθην ἡμᾶς ἐμπεσεῖν» (285)
- «Ἰκανὸς γὰρ ἡμῖν χαλινὸς τοῦτο γενήσεται πρὸς τὸ συνεστάλθαι καὶ μετριάξεν» (285)
- «θέλεις ἰδεῖν καὶ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐντεῦθεν μάλιστα εὐδοκίμησαντας... μετὰ μυρία κατορθώματα, καὶ τὴν ἄφατον παρρησίαν» (285)
- «ἀπὸ τοῦ μετριάξεν» (285)
- «Ἄκουε τοῦ πατριάρχου λέγοντος, μετὰ τὴν ὁμιλίαν τὴν πρὸς τὸν Θεόν, μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν εἰς αὐτὸν γεγενημένην» (285)
- «Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός» (285).

Γ' Ἡ ἡθικὴ ὀλοκλήρωσις καθοδηγεῖ τὸν πιστὸν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς θείας Χάριτος ὡς τοῦ πρωταρχικοῦ συντελεστοῦ εἰς τὸ ἔργον τῆς ἡθικῆς προαγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου:

- «Κἂν γὰρ πρὸς αὐτὴν φθάσωμεν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφήν» (285)
- «οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ὑπεργμένων εἰσηνέγκαμεν» (285)
- «ὅταν ἐννοήσω καὶ ἴδω»
- «τὰ ἐμοὶ εἰργασμένα» (285)
- «τὸ πέλαγος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας» (285).

Πρὸς τούτοις ἀκολουθοῦν αἱ ὁμολογίαι:

- «Οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος» (285),
 «Χάριτι τοῦ Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι» (285),
 «...ὅτι χάριτι αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπία εἰμι ὃ εἰμι (285),
 «ἢ δὲ ἄφατος αὐτοῦ ἀγαθότης καὶ ἡ χάρις τὴν συγχώρησιν ἐχαρίσατο» (285).

Τέλος, εἰς τὰ πλαίσια τῆς θείας χάριτος θέτει ὁ Χρυσόστομος καὶ «τὴν ἐπαγγελίαν τὴν εἰς αὐτὸν (τὸν Πατριάρχην) γεγενημένην» (285).

Κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἀνάλυσιν διαπιστοῦται, ὅτι σχετικῶς μὲ τὴν ἐννοιαν τῆς ἀρετῆς ὑφίστανται εἰς τὸ κείμενον δύο ἐννοιολογικοὶ ἄξονες, ὡς ἰκολούθως:

A P E T H

↓

 ΜΕΓΑ ΦΡΟΝΕΙΝ

«πολλάκις δι' αὐτῶν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων, ὧν μετίωμεν» (283).

«μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀποβλέπειν δόξαν» (283).

«Καὶ γὰρ ἀμφοτέρα δλέθρια, καὶ λύμη τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ τὸ πρὸς δόξαν ἀνθρωπίνην ἀφορῶντά τι διαπράττεσθαι τῶν πνευματικῶν καὶ τὸ μέγα φρονεῖν ἐφ' οἷς ἂν κατορθῶσαι δυναθῆῃ» (284).

«ὥστε μὴ ἀλῶναι τοῖς δλεθρίοις τούτοις πάθεισι» (284).

«Κὰν γὰρ μυρία τις κατωρθωκῶς ἦ, καὶ ἀπασαν τὴν ἀρετὴν διανύσας, μέγα φρονῆ, πάντων ἐλεεινότερος ἂν γένοιτο καὶ ἀθλιώτερος» (284).

«Εἶδετε... καὶ ὅτι καὶ μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς, εἰ δόξει μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτοις, πάντων ἔρημος γίνεται καὶ γυμνός;» (284).

«... δῆλον ἡμῖν γεγένηται, ἐξ ὧν ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος ὑπέμεινε, ... καὶ διὰ τῆς οἰκείας γλώσσης πάντα αὐτοῦ τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς ἐκχέας, καὶ γυμνὸν καὶ ἔρημον ἑαυτὸν καταστήσας, καὶ ξένον καὶ καινὸν νανάγιον ὑπομείνας» (284).

Ἰδιὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ Χριστός... πα-

↓

 ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗ

«Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἄρχεῖοι δοῦλοι ἐσμὲν» (294).

«Καὶ ὅσῳ ἂν πρὸς μείζονα ἐπιιδιώμεν ἀρετὴν, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς μετριάζειν παρασκευάζωμεν, καὶ συνεστάλθαι» (285).

«Κὰν γὰρ πρὸς αὐτὴν φθάσωμεν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφήν, ...τότε καλῶς ὀψόμεθα, ὅτι οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ὑπερηγμένων εἰσηνέγκαμεν. Καὶ γὰρ ἕκαστος τῶν ἀγίων ἐντεῦθεν ἠὲ δοκίμησε» (285).

«Ἐλάχιστός εἰμι τῶν ἀποστόλων, καὶ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος» (285).

«...ἀλλ' ὅταν ἐνοήσω τὰ ἐμοὶ εἰργασμένα, καὶ ἴδω τὸ πέλαγος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τότε μανθάνω καλῶς, ὅτι χάριτι αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπία εἰμὶ ὃ εἰμι» (285).

«Εἰπὼν γὰρ, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος... ἐπήγαγε· Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι» (285).

«...Ἡ δὲ ἄφατος αὐτοῦ ἀγαθότης καὶ ἡ χάρις τὴν συγχώρησιν ἐχαρίσατο» (285).

«Ἰκανὸς γὰρ ἡμῖν χαλινὸς τοῦτο

ραγγέλλων τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, ... ἀσφαλιζόμενος αὐτούς, καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος βουλόμενος τοῦ ὄλεθρίου τούτου πάθους ἐκτὸς αὐτοὺς γενέσθαι) (284).

↓
ΠΡΟΣΚΑΙΡΑ

«ὁ γὰρ μετιῶν τι τῶν πνευματικῶν, καὶ πρὸς ἀνθρωπίνην ἀφορῶν δόξαν, ἀπέχει τὸν μισθὸν αὐτοῦ ἐντεῦθεν ἤδη, καὶ

«Παρ' ὧν γὰρ ἐπεζήτησε δοξασθῆναι, ἀπήλαυσε τῶν ἐπαίνων,

προτιμήσας τὴν πρόσκαιρον εὐφημίαν καὶ τὴν παρὰ τῶν ὁμογενῶν

«ὁ ταύτην τὴν δόξαν ἐπιζητῶν

«Ποίας οὖν ἂν εἶεν ἀπολογίας ἄξιοι οἱ καὶ τὸν πόνον τῆς ἀρετῆς ὑπομένοντες, καὶ διὰ τὴν πρόσκαιρον, καὶ εὐτελεῆ, καὶ ματαίαν δόξαν τὴν παρὰ τῶν ὁμογενῶν τῆς ἀνωθεν τιμῆς ἑαυτοὺς ἀποστεροῦντες;» (284).

γενήσεται πρὸς τὸ συνεστάλθαι καὶ μετριάσειν) (285).

«θέλεις ἰδεῖν καὶ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐντεῦθεν μάλιστα εὐδοκιμήσαντας, ἀπὸ τοῦ μετριάσειν μετὰ μυρία κατορθώματα, καὶ τὴν ἄφατον παρρησίαν; Ἄκουε τοῦ πατριάρχου λέγοντος..., μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν εἰς αὐτὸν γεγεννημένην· Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός» (285).

↓
ΑΙΩΝΙΑ

«ἵνα τῆς ἀληθοῦς δόξης ἐκπεσεῖν ποιήσῃ» (283).

οὐκ ἔτι λοιπὸν ὀφειλέτην ἔχει τὸν Θεόν» (283).

κἀκείνων τῶν ἐπηγγελμένων παρὰ τοῦ Δεσπότητος ἀπεστέρησεν ἑαυτόν,

τῆς παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ) (283-4).

«ἐκείνης ἀπεστέρηται» (284).

«ὁ δὲ διὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν μετερχόμενος, καὶ λανθάνει βουλόμενος τοὺς ἀνθρώπους, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν φοβεράν ἐν τῷ φανερωθῆναι παρὰ τοῦ Δεσπότητος τὰς ἀμοιβάς. Ὁ γὰρ πατήρ σου, φησὶν, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερωθῆναι... ὅτι τοσαύτη τοῦ Δεσπότητος ἔσται ἡ φιλοτιμία μετ' οὐ πολὺ, ὡς μὴ λανθανόντως, μηδ' ἐν ἀποκρύφῳ ἀλλὰ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους τοῦ ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι τῆς συντελείας παρόντος ἀνακηρύξει σε καὶ στεφανώσει, καὶ τῶν πόνων τῆς ἀρετῆς τὰς ἀμοιβὰς ἀποδώσει» (284).

«Ἀσφαλιζόμεθα τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ ὅπερ ἂν καταξιωθῶμεν ἔργον πνευματικὸν μετιέναι, τοῦτο παντὶ τρόπῳ πανταχόθεν ἐν τοῖς ταμείοις τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας κρύπτειν σπουδάζωμεν, ἵνα ἐκεῖνον τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν ἔχωμεν ἐπαινέτην...» (284).

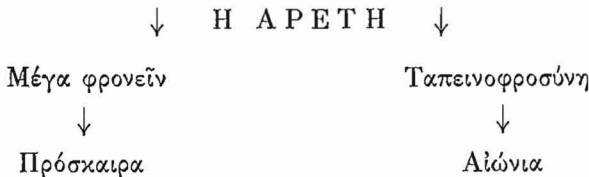
«καὶ μὴ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων εὐφημίαν καὶ τοὺς πρὸς χάριν πολ- λάκις γινομένους ἐπαίνους

τῆς παρὰ τοῦ Δεσπότητος εὐφημίας ἐαυτοὺς ἀναξίους καταστήσωμεν» (284).

τὰ ὀλέθρια ταῦτα πάθη,

«Φεύγωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ πρὸς ἐκεῖνον μόνον ὀρῶμεν τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχωμεν πρὸς τοὺς ὁμογε- νεῖς, μηδὲ ἐπιζητῶμεν τὸν παρὰ τούτων ἔπαινον, ἀλλ' ἀρκόμεθα τῷ παρὰ τοῦ Δεσπότητος. Οὗ ὁ ἔπαινος γάρ, φησὶν, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ» (285).

Διὰ μίαν πλέον εὐκρινῆ ἀπόδοσιν τῶν προηγηθέντων καταρτίζεται ὁ ἀκόλουθος πίναξ:

Πρὸς τούτοις, νομίζομεν ὅτι θ' ἀπετέλει παράλειψιν ἢ μὴ ἐπισήμαν- σις ἑνὸς γενικωτέρου ἐννοιολογικοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον προτείνεται εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κεῖμενον, προφανῶς ἐν ὄψει τῶν δυσκολιῶν ποῦ παρουσιάζει ἢ διερεῦνησις τοῦ ἐν λόγῳ θέματος, ἦτοι:

Α'. «ἀναγκαῖον γάρ αὐτὸ σαφέστερον εἰπεῖν» (283). Προδήλως ἢ ἔκφρασις αὐτῆ ἀφορᾶ εἰς τὴν ἀρετὴν· καὶ

Β'. «ἵνα διδαχθέντες αὐτοῦ (τοῦ πονηροῦ) διαφύγωμεν τὴν ἐνεῦθεν βλάβην» (283), τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν συγκρότησιν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς «ἀρετῆς» τοῦ πιστοῦ.

5. Ἡ τελικὴ ἀπόδοσις τοῦ κειμένου.

Εἰσαγωγικῶς ὡς πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀβραάμ ἐκτίθενται τὰ στάδια καὶ ἡ ἐξελικτικὴ πορεία, ὡς καὶ ἡ πρόοδος τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ πλαίσια τῶν βιβλικῶν ἀφηγήσεων περὶ τῶν ἐπαγγελιῶν. Οὕτως, αἱ ἐπαγγελίαι συνδέονται ἀπ' ἀρχῆς μὲ τὴν προαγωγὴν τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς ἢ ἄλλως τῆς «ἀρετῆς» τοῦ πιστοῦ ἐν μέσῳ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν «ἐπιβουλῶν» τοῦ «πονηροῦ», ὁ ὁποῖος, ἀντιστρατευόμενος τὴν ἠθικὴν τάξιν καὶ ὑπονομεύων τὴν ἠθικὴν ἐξέλιξιν καὶ ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἀνθρώπου, προσπαθεῖ δι' «αὐτῶν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων» νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἠθικὴν ἀπογύμνωσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐρήμωσιν τοῦ πιστοῦ¹⁴.

Εἰς τὴν οὐσίαν πρόκειται περὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης τοῦ ἀνθρώπου δι' αὐτὴν τὴν ἀρετὴν του, ὡς καὶ περὶ τῆς κενοδοξίας του διὰ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ τὴν ἐπιβράβευσιν του ἀπὸ μέρους τῶν συνανθρώπων του. Ἀκριβῶς δὲ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ συνιστᾶ, ὡς ἐπεσημάνθη, «τὸ δέλεαρ» διὰ τὴν ἠθικὴν ἄλωσιν, τὴν ἐκμηδένισιν καὶ τὴν καθυπόταξιν τοῦ πιστοῦ εἰς τὴν ἀντίθεον βούλησιν τοῦ «πονηροῦ»¹⁵. Τὸ «μὲγα φρονεῖν» τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, καὶ βεβαίως ἡ καταπολέμησις του, συνιστοῦν τὸ στοιχεῖον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἰς μίαν συνεχῆ σειρὰν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος τῆς ἐν λόγῳ εἰσαγωγῆς τίγεται ἐν σχέσει τόσοσιν μὲ τὴν ἀναζήτησιν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐπίγειας ἀναγνωρίσεως καὶ «δόξης», ὅσον καὶ γενικώτερον μὲ τὰς ἠθικὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀρετῆς, προκειμένου ν' ἀποφευχθῇ ἡ ἠθικὴ πτώσις, ποῦ μὲ ἔμφασιν καὶ ἐντόνους χαρακτηρισμοὺς ἰδιαίτερος περιγράφεται εἰς τὸ κείμενον¹⁶. Ἡ ὑψηλο-

14. «Ὅταν ἴδῃ πολὺν πλοῦτον συνηγμένον πνευματικόν, καὶ προθυμίαν ζέουσαν, καὶ διάνοιαν διεγερμένην, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸν πλοῦτον ἀυξανόμενον, δάκνεται καὶ τρίζει τοὺς δόντας, καὶ καθάπερ πειρατῆς οὕτω περιέρχεται μυρίας ἐπινοῶν μηχανάς, ὥστε βραχεῖάν τινα εὑρεῖν εἴσοδον, καὶ γυμνοὺς καὶ ἐρήμους ἡμᾶς ἀποφῆναι, καὶ συλῆσαι πάντα τὸν πλοῦτον ἡμῶν τὸν πνευματικόν» (283), καὶ «ὅταν οὖν μὴ δι' αὐτῆς τῆς κακίας προφανῶς δυνηθῇ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ λυμῆνασθαι, πολλάκις δι' αὐτῶν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων, ὧν μετῴμεν, τὸ δέλεαρ ἐμβαλὼν λανθανόντως ἅπαντα τὸν πλοῦτον κατέδυσεν» (283) ὡς καὶ «Ὅταν ἴδῃ μὴ εὐκόλως ἡμᾶς καταδεχομένους γυμνῆν τὴν κακίαν, ἀλλὰ φεύγοντας μὲν τὴν ἀσέλγειαν, τὴν δὲ σωφροσύνην ἀσπαζομένους καὶ πάλιν τὴν πλεονεξίαν ἀποστρεφόμενους καὶ μισοῦντας τὴν ἀδικίαν, καὶ τῆς τροφῆς καταγελῶντας, καὶ νηστειαὶ καὶ προσευχαῖς ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότας καὶ περὶ τὴν ἐλεημοσύνην ἐσπουδακότας, τότε λοιπὸν μεθοδεύει ἑτέραν μηχανήν, δι' ἧς ἡμῶν τῆν εὐπορίαν ἀπασαν λυμῆνασθαι δυνήσεται, καὶ τοσαῦτα κατορθώματα ἀνόνητα ἡμῖν ἀποδείξει» (283).

15. «Τοὺς γὰρ μετὰ πολλοῦ τοῦ τόνου περιγεγονότας αὐτοῦ τῶν μηχανῶν παρασκευάζει (ὁ διάβολος) μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀποβλέπειν δόξαν, ἵνα τῆς ἀληθοῦς δόξης ἐκπεσεῖν ποιήσῃ» (283).

16. «Ὁ γὰρ μετιῶν τι τῶν πνευματικῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπινην ἀφορῶν

φροσύνη λοιπόν, «τὸ μέγα φρονεῖν» ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ ἀναζήτησις ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου τῶν «ἐπαίνων» καὶ τῆς κοινωνικῆς («εὐφημίας») ἀφ' ἑτέρου συνιστοῦν τὰ δύο ὀλέθρια κακά, τὰ ὁποῖα δὲν ζημιώνουν καὶ δὲν παραβλάπτουν ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐρημώνουν καὶ ρίπτουν κατὰ κρημνῶν τὴν πνευματικὴν ζωὴν¹⁷. Ἡ πτώσις δὲ εἶναι ἀκριβῶς κάθετος καὶ ἐκ θεμελίων, ἡ ἐρημία καὶ ἡ ἀπογύμνωσις πλήρης: «Κὰν γὰρ μυρία τις κατωρθωκῶς ἦ, καὶ ἅπασαν τὴν ἀρετὴν διανύσας, μέγα δὲ φρονῆ, πάντων ἐλεεινότερος ἂν γένοιτο καὶ ἀθλιώτερος... ὅτι καὶ μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς, εἰ δόξει μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτοις, πάντων ἔρημος γίνεται καὶ γυμνός;» (284).

Ἐνεκα τούτου συνιστᾶται ἡ ἔντονος ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου συναίσθησις τῆς ἀμαρτωλότητός του, καθ' ὅσον ἡ συναίσθησις αὕτη ἀναγνωρίζεται ὡς «ικανὸς γὰρ ἡμῖν χαλινός... πρὸς τὸ συνεστάλθαι καὶ μετριάξειν» (285). Ἡ ταπεινοφροσύνη δὲ καὶ ἡ μετριοφροσύνη τοῦ πιστοῦ συνιστοῦν τὸ ἀσφαλές μέσον διὰ τὴν αὐξήσιν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς ἀρετῆς του: «Καὶ ὅσα ἂν πρὸς μείζονα ἐπιδιδῶμεν ἀρετὴν τοσοῦτ' αἰετὸν μᾶλλον ἑαυτοὺς μετριάξειν παρασκευάζωμεν καὶ συνεστάλθαι» (285).

Τὴν κεντρικὴν αὐτὴν ἰδέαν, ἡ ὅπως ἄλλως ἀνανεοῦντες τὴν κριτικὴν ὀρολογίαν λέγομεν, τὸν κεντρικὸν αὐτὸν ἄξονα τῆς ἐν λόγῳ εἰσαγωγῆς συνδέει ἡ καὶ ἐπεκτείνει ὁ Χρυσόστομος εἰς ἄλλας πτυχὰς τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, ὅπως «καὶ ἐπὶ προσευχῆς, καὶ ἐπὶ ἐλεημοσύνης, καὶ ἐπὶ νηστείας» (284), ποὺ ὑφίστανται κυρίως εἰς τὸν χῶρον τῆς Κ. Διαθήκης. Εἰδικώτερον, εἰς τὸν ΚΔκὸν χῶρον γίνεται μνεία τῆς ἠθικῆς πτώσεως τοῦ Φαρισαίου εἰς τὴν σχετικὴν παραβολήν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ «Φαρισαῖος ἐκεῖνος πλεῖστα ὅσα ὑπέμεινε μέγала φρονήσας κατὰ τοῦ τελώνου, καὶ ἐλάττων τοῦ τελώνου ἀθρόον γεγωνός, καὶ διὰ τῆς οἰκειᾶς γλώσσης πάντα αὐτοῦ τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς ἐκχέας, καὶ γυμνὸν καὶ ἔρημον ἑαυτὸν καταστήσας, καὶ ξένον καὶ καινὸν ναυάγιον ὑπομείνας» (284). Διὰ τὰς πνευματικὰς δὲ καὶ ἠθικὰς πτυχὰς τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, τ.ἔ. τὰς πράξεις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πνευματικῆς ἐν γένει ζωῆς, ὁ Κύριος ἐπιτάσσει τὴν «ἐν τῷ κρυπτῷ» ἐπιτέλεσιν τῶν μακρὰν πάσης ἀνθρωπίνης ἐπιπροσέτισης καὶ ἐπαίνου, τ.ἔ. τὴν ἄσκησιν τῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ τὴν ἀρετὴν, ἥτοι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀποβαίνει τελικῶς δόξα τοῦ ἀνθρώπου¹⁸. Ἄλλωστε, πολλαπλῶς παρέ-

δ ὀ ξ α ν, ἀπέχει τὸν μισθὸν αὐτοῦ ἐντεῦθεν ἤδη, καὶ οὐκ ἔτι λοιπὸν ὀφειλέτην ἔχει τὸν Θεὸν» (283).

17. «Καὶ γὰρ ἀμφοτέρα ὀλέθρια, καὶ λύμη τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ τὸ π ρ ὀ σ δ ὀ ξ α ν ἀ ν θ ρ ω π ἰ ν η ν ἀφορώντ' αὐτὰ διαπράττεσθαι τῶν πνευματικῶν, καὶ τὸ μ ἔ γ α φ ρ ο ν ε ῖ ν ἐφ' οἷς ἂν κατορθῶσαι δυναθῆ» (284).

18. «Εἶδες πῶς ὁ ταύτην τὴν δόξαν ἐπιζητῶν ἐκείνης ἀπεστέρηται, ὁ δὲ διὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν μετερχόμενος, καὶ λαμβάνειν βουλόμενος τοὺς ἀνθρώπους, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν φοβερὰν ἐν τῷ φανερῷ λήψεται παρὰ τοῦ Δεσπότη τοῦ ἀμοιβᾶς» (284).

χεται εἰς τὸν πιστὸν ἢ διαβεβαίωσις: «καὶ ὁ Πατὴρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι» καὶ «Ὁ γὰρ Πατὴρ σου, φησὶν, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερωῷ». Εἰδικώτερόν πως ὁ πιστὸς διαβεβαιοῦται διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν ἀξίαν τῆς ἀρετῆς του, ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τὴν «φιλοτιμίαν» τοῦ Θεοῦ ἔναντι τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ ἄλλους λόγους, ἡ «φιλοτιμία» αὐτῆ τοῦ Θεοῦ ἔναντι τοῦ ἀνθρώπου ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς τοῦ τελουταίου κρίνεται εἰς παγκόσμιον καὶ πανανθρωπίνην κλίμακα καὶ δὴ ὑπὸ τὸ πρῶσμα τῆς πιστότης τοῦ Θεοῦ μέσα εἰς τὴν Ἱστορίαν. «Μὴ τοῦτο ἐννόει, φησὶν, οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐπήνεσέ σε, καὶ ὅτι λαυθάνων μετέρχη τὴν ἀρετὴν· ἀλλ' ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι τοσαύτη τοῦ Δεσπότη τοῦ ἔσται ἡ φιλοτιμία μετ' οὐ πολὺ, ὡς μὴ λαυθανόντως, μηδ' ἐν ἀποκρύφῳ, ἀλλὰ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους τοῦ ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι τῆς συντελείας παρόντος ἀνακηρύξει σε καὶ στεφανώσει, καὶ τῶν πόνων τῆς ἀρετῆς τὰς ἀμοιβὰς ἀποδώσει» (284).

Πρὸς τούτοις ἐπισημαίνεται ὡς μία θεμελιώδης ἔννοια τῶν ἐν λόγῳ ὀμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου ἡ ἔννοια τοῦ «προσκαίρου» ἢ ἄλλως τοῦ ἐφημέρου καὶ τοῦ παροδικοῦ, ποὺ χαρακτηρίζει τὸν κοινωνικὸν ἔπαινον καὶ γενικῶς τὴν ἐπίγειον δόξαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἔννοια αὐτῆ τοῦ «προσκαίρου» ἀντιπαραβάλλεται, ἐπ' εὐκαιρία τῆς ἀναζητήσεως ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου τῆς ἠθικῆς ἀναγνωρίσεως του ἀπὸ μέρους τῶν συνανθρώπων του, πρὸς τὴν αἰώνιαν δόξαν τοῦ πιστοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ:

«Παρ' ὧν γὰρ ἐπεζήτησε δοξασθῆναι (ὁ ἄνθρωπος) ἀπήλασε τῶν ἐπαινῶν, ἀκείνων τῶν ἐπηγγελμένων παρὰ τοῦ Δεσπότη ἀπεστέρησεν ἑαυτόν, προτιμήσας τὴν πρόσκαιρον εὐφημίαν καὶ τὴν παρὰ τῶν ὁμογενῶν τῆς παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ» (283-4). Ἐντεῦθεν, μέσω μιᾶς γενικωτέρας ἐκτιμῆσεως καὶ ἀξιολογήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς καὶ ὑπὸ μορφὴν ἀπορίας προβάλλεται εἰς τὸ κείμενον τὸ ἐρώτημα: «Ποίας οὖν ἂν εἶεν ἀπολογίας ἄξιοι οἱ καὶ τὸν πόνον τῆς ἀρετῆς ὑπομένοντες, καὶ διὰ τὴν πρόσκαιρον καὶ εὐτελεῆ, καὶ ματαίαν δόξαν τὴν παρὰ τῶν ὁμογενῶν τῆς ἄνωθεν τιμῆς ἑαυτοῦς ἀποστεροῦντες;» (284).

Ἐνεκα τούτου ἀναζητεῖται ἀπὸ τὸν Χρυσόστομον ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἠθικῆς προόδου καὶ τῶν πνευματικῶν προσπαθειῶν τοῦ πιστοῦ, ὅχι μέσω τῆς ἀναζητήσεως ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τῶν «ἐπαινῶν» τῶν συνανθρώπων του, ἀναζητήσις ἡ ὁποία ἀποβαίνει τελικῶς ἀλόγιστον καὶ «ὀλεθρίον»¹⁹ πάθος, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὸν «ἀκοίμητον ὀφθαλμόν» τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ κυρίως μέσω τῆς συναίσθησεως ὑπὸ τοῦ πιστοῦ τῶν

19. Βλ. ἐπίσης «τῶν ὀλεθρίων παθῶν» (284).

άνθρωπίνων άδυναμιών και τής ταπεινότητός του²⁰. 'Επί του προκειμένου είναι χαρακτηριστικόν, ότι ένταύθα γίνεται λόγος περί «πάθους» ή ακριβέστερον περί «παθών» του ανθρώπου ως προς την επιδιώξιν των έπαίνων ή και ένδεχομένως την μεθόδευσιν από μέρους του τής άναγνωρίσεως των πνευματικών και ήθικών προσπαθειών εκ μέρους των συνανθρώπων του. Το «πάθος» δέ ή τά «πάθη» οδηγούν εις την ήθικην πτώσιν και κατάρρευσιν του πιστού, καθ' όσον αυτός, παραγνωρίζων τον Θεόν και άποτιμών ό ίδιος τό ύψος τής προσφοράς και του ήθικου του επιπέδου, έπιζητεί και μεθοδεύει την κοινωνικην άναγνώρισιν τής άρετής του. 'Ενεκα τούτου, κατά την έρμηνευτικην συνήθειαν του Χρυσοστόμου, ύπογραμμίζονται εκ νέου αί προμνημονευθείσαι έννοιαι, ίδια τής ταπεινοφροσύνης, και προτρέπεται ό άνθρωπος ν' άποβλέπη εις την επιβράβυσίν του από τον Θεόν, του όποιου ή επί τον κόσμον έποπτεία είναι συνεχής και άδιάλειπτος²¹. Βεβαίως εις τό κείμενον τονίζεται και επιδιώκεται ή ύψιστη ήθικη τελείωσις τής άρετής και προς αυτήν την κατεύθυνσιν καθοδηγούνται οι πιστοί: «Κάν γάρ προς αυτήν φθάσωμεν, τής άρετής την κορυφήν» (285). Προς τούτο όμως δεν παραλείπεται να έπισημανθίη σχετικώς με την ήθικην πρόοδον του ανθρώπου τό μέγεθος τής θείας Χάριτος και άρωγής, ως πηγής τής αγιότητος και τής πνευματικής προκοπής, πρό τής μικράς συγκριτικώς προσφοράς και συμμετοχής του ανθρώπου εις τό έργον τής ήθικής τελειώσεώς του. "Αλλωστε, ως παρατηρείται εις τό κείμενον, «έν αντιθώμεν τας παρά του Δεσπότου ευεργεσίας μετά πολλής εύγνωμοσύνης τότε καλώς όψόμεθα, ότι ουδέ τό πολλοστόν μέρος των παρά του Θεού εις ήμας ύπηργμένων εισηγάκαμεν. Και γάρ έκαστος των άγιων έντεϋθεν ηύδοκίμησεν» (285).

'Εν συνεχεία, διά τής άναφοράς εις τό πρόσωπον του Παύλου και ειδικώτερον εις τά θέματα τής «έκλογής» των «κατορθωμάτων» ως και των

20. «'Ασφαλιζώμεθα τοίνυν, παρακαλώ, και όπερ άν καταξιωθώμεν έργον πνευματικών μετιέναι, τούτο παντί τρόπω πανταχόθεν έν τοις ταμείοις τής διανοίας τής ήμετέρας κρύπτειν σπουδάζωμεν, ίνα έκείνον τον ά κ ο ί μ η τ ο ν ό φ θ α λ μ ό ν έ χ ω μ ε ν έ π α ι ν έ τ η ν, και μη διά την των ανθρώπων εύφημίαν, και τους προς χάριν πολλάκις γινομένους έπαίνους, τής παρά του Δεσπότου εύφημίας έαυτους άναξίλους καταστήσωμεν» και «Διά τούτο και ό Χριστός παραγγέλλων τοις μαθηταίς έλεγεν, όταν πάντα ποιήσωμεν, λέγετε, ότι 'Αχρείοι δουλοί έσμεν, ασφαλιζόμενος αυτούς, και εκ πολλού του διαστήματος βουλόμενος του όλεθρίου τούτου π ά θ ο υ ς εκτός αυτού γενέσθαι» (284).

21. «Εϊδετε, αγαπητοί, πώς ουτε ό προς δόξαν άνθρωπινην κεχρυνός, και διά ταύτην τά τής άρετής έργα μετιών, έχει τινά όνησιν, και ότι μετά τό κατορθώσαι πάντα τά τής άρετής, ει δόξει μέγα φρονεΐν επί τούτοις, πάντων έρμος γίνεται και γυμνός; Φεύγωμεν τοίνυν, παρακαλώ, ταύτα τά όλεθρια π ά θ η, και προς έκείνον μόνον ό ρ ω μ ε ν τ ό ν ά κ ο ί μ η τ ο ν ό φ θ α λ μ ό ν, και μηδέν κοινόν έχωμεν προς τους όμογενείς, μηδέν επιζητώμεν τον παρά τούτων έπαινον, άλλ' άρκώμεθα τῷ παρά του Δεσπότου. Ού ό έπαινος γάρ, φησίν, ουκ έξ ανθρώπων, άλλ' εκ Θεού» (284-5).

«πλημμελημάτων» τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ἐπισημαίνονται· τὸ μὲν τῆς θείας Χάριτος τὸ ἔργον μέσω τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Παῦλος «τὴν συγχώρησιν ἐδέξατο», τὸ δὲ ἡ ἠθικὴ εὐαισθησία τοῦ ἀποστόλου, ὁ ὁποῖος οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν παραμένει ἀμνήμων²² τῆς ἀμαρτωλότητός του²³.

Ἐπὶ τούτοις, δὲν παραλείπεται ἡ ἀναφορὰ εἰς τὴν «ταπεινοφροσύνην ἢ ἄλλως εἰς τὴν «ψυχικὴν συντριβὴν»²⁴ τοῦ Παύλου, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὴν πλήρη καὶ διαρκῆ ἀναγνώρισιν καὶ συναίσθησιν ἀπὸ μέρους τοῦ τῆς ἀμαρτωλότητός του, καθ' ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν εἰς τὸ παρελθὸν διώκτης τῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως δικαιολογεῖται ἀπὸ μέρους τοῦ Παύλου ἡ διαρκὴς αὐτῆ συναίσθησις τῆς ἀμαρτωλότητός του, πού, κατὰ τὸ κείμενον, παραμένει πάντοτε εἰς τὸ κέντρον τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀποστόλου ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς αὐτὰ τὰ πρὸ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος «ἡμαρτημένα»²⁵.

Βεβαίως, τὰ καθ' ἑξοχὴν σημεῖα τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ἀποτελοῦν αἱ ὁμολογίαι αὐτοῦ διὰ τὸ ἔργον τῆς θείας Χάριτος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδεται ἡ ἠθικὴ προαγωγή τοῦ πιστοῦ καὶ πού ἄλλως Αὐτὴ ὀρίζεται ὡς καθ' ἑξοχὴν «φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ»: «...ἀλλ' ὅταν ἐννοήσω τὰ ἐμοὶ εἰργασμένα, καὶ ἴδω τὸ πέλαιος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τότε μανθάνω καλῶς, ὅτι χάριτι αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπία εἰμι ὃ εἰμι. Εἰπὼν γάρ, ὅτι Οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος διότι ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐπήγαγε· Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι» (285).

Ἐνεκα τούτου προτρέπονται οἱ πιστοὶ νὰ διατηρήσουν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Παύλου, εἰς τὸ κέντρον τῆς συνειδήσεως ἀδιαλείπτως τὴν συναίσθησιν τῆς ἀμαρτωλότητός των: «Τοῦτον δὴ καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, καὶ τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμῶν ἡμαρτημένα, ταῦτα καθ' ἑκάστην ἡμέραν μιμησκόμενοι, καὶ διηνεκῶς ἐν τῇ διανοίᾳ περιστρέ-

22. Ἀκριβέστερον «ἐπιλήσιμων», καθ' ὅτι εἰς τὸ σχετικὸν κείμενον δις ἀπαντᾶ τὸ ῥῆμα «ἐπιλανθάνομαι» (βλ. κατωτ., ὑποσ. 23).

23. «Καὶ ἵνα μάθης, ἄκουε τοῦ τῆς οἰκουμένης διδασκάλου, τῆς οὐρανομήκου ἐκείνης ψυχῆς, πῶς μετὰ τὸσαῦτα κατορθώματα, μετὰ τὴν τὸσαύτην ἄνωθεν μαρτυρίαν (Σκευὸς γάρ, φησὶν, ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος), οὐκ ἐπιλανθάνεται τῶν οἰκειῶν πλημμελημάτων, ἀλλ' ἀμφοῖν ταῦτα περιστρέφει, καὶ ὑπὲρ ὧν μάλιστα πεπληροφόρητο, ὅτι τὴν συγχώρησιν ἐδέξατο διὰ τοῦ βαπτίσματος, οὐδὲ τούτων ἐπιλανθάνεσθαι ἀνέχεται» (285).

24. Ἐκ τοῦ «εἶδες ψυχὴν συντετριμμένην» (285). Βλ. κατωτ., ὑποσ. 25.

25. «Εἶτα, ἵνα τὴν ὑπερβολὴν αὐτοῦ παιδευθῶμεν τῆς ταπεινοφροσύνης, προσέθηκε, Διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Τί ποιεῖς, ὦ Παῦλε; Ὁ Δεσπότης διὰ τὴν οἰκείαν φιλοτιμίαν συνεχώρησε, καὶ ἀπῆλειψεν ἅπαντα τὰ ἡμαρτημένα σου, καὶ σὺ ταῦτα στρέφεις; Ναί, οἶδα φησὶ καὶ οὐκ ἀγνωῶ τοῦ Δεσπότη τοῦ ἐμοῦ τὴν λύσιν.... Ἐγὼ μὲν, φησὶ, τὸσαύτην ἐπεδειξάμην τὴν μανίαν· ἡ δὲ ἄφατος αὐτοῦ ἀγαθότης καὶ ἡ χάρις τὴν συγχώρησιν ἔχαρισάτο. Εἶδες ψυχὴν συντετριμμένην, καὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἡμαρτημένων διηνεκῶς τὴν μνήμην περιφέρουσαν;» (285).

φ ο ν τ ε ς, μ η δ έ π ο τ ε σ υ γ χ ω ρ ῶ μ ε ν ε ι ς λ ή θ η ν ἡ μ ᾶ ς αὐ τῶ ν ἔ μ π ε σ εῖ ν» (285).

Πρὸς τοῦτο, ὑποδεικνύεται κατὰ τὸ τελευταῖον χωρίον εἰς τοὺς πιστοὺς μία, εἰ δυνατὸν εἶπεῖν, συγκεκριμένη καὶ συστηματικὴ διαδικασία, τὸ πρότυπον τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ὁ ἀπόστολος τῶν ἔθνων: «Τοῦτον δὴ καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα». Κατὰ τὴν διαδικασίαν ὅμως αὐτὴν προτρέπονται οἱ πιστοὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ διατηροῦν ὡς ὁ Παῦλος καὶ ἐκεῖνοι συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως εἰς τὴν μνήμην των —καθ' ἑκάστην ἡμέραν μιμνησκόμενοι— τὰ παρ' αὐτῶν («ἡμαρτημένα»), ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ὑφίστανται τὴν βάσανον τῆς λογικῆς καὶ τὸν συγκλονισμὸν τῆς ὑπαρξιακῆς ζυμώσεως τῆς ἀμαρτωλότητός των, τ.ἔ. νὰ ἐνεργοποιοῦνται σταθερῶς προκειμένου νὰ λάβουν παγίας ἀποφάσεις διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς περαιτέρω ἠθικῆς συμπεριφορᾶς των: «καὶ διηνεκῶς ἐν τῇ διανοίᾳ περιστρέφοντες, μ η δ έ π ο τ ε σ υ γ χ ω ρ ῶ μ ε ν ε ι ς λ ή θ η ν ἡ μ ᾶ ς αὐ τῶ ν ἔ μ π ε σ εῖ ν».

Προφανῶς ἡ «μνήμη», πὺ συνιστᾷ μίαν ἀπὸ τὰς πλέον θεμελιώδεις ἐννοίας τῆς Π. Διαθήκης, παραμένει πάντοτε εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἀμαρτωλότητα τοῦ ἀνθρώπου καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς στενὴν συνάρτησιν πρὸς τὸ καθ' ὅλου πνεῦμα τῶν ἐπαγγελιῶν, καθ' ὅσον αἱ ἐπαγγελίαι, ἐκτεινόμεναι ἢ καὶ προεκτεινόμεναι νοηματικῶς ἐκάστοτε μέσα εἰς τὸν χρόνον, εἶναι ἀνάγκη νὰ διαφυλάσσωνται σταθερῶς εἰς τὴν μνήμην τοῦ πιστοῦ.

Οὕτω μετὰ τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Παύλου, ὡς προανεφέρθη, καὶ τὰς ἐπισημάνσεις περὶ τῆς «μνήμης» τῶν («ἡμαρτημένων»), ὁ λόγος στρέφεται ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸν χῶρον τῆς Π. Διαθήκης καὶ συνδέεται μὲ τὸν Πατριάρχην Ἀβραάμ ὑπὸ τὴν προοπτικὴν τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς παροδικότητος καὶ τοῦ προσκαιροῦ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου: «Καὶ τί λέγω Παῦλον τὸν τοσοῦτον καὶ τηλικούτον; Θέλεις ἰδεῖν καὶ τοὺς ἐ ν τ ῆ Π α λ α ῖ ᾱ ἐντεῦθεν μάλιστα εὐδοκίμησαντας, ἀπὸ τοῦ μετριάζειν μετὰ μυρία κατορθώματα, καὶ τὴν ἀφατον παρρησίαν; Ἄκουε τ ο ὕ π α τ ρ ῖ ἄ ρ χ ο υ λέγοντος, μετὰ τὴν ὁμιλίαν τὴν πρὸς τὸν Θεόν, μετὰ τὴν ἐ π α γ γ ε λ ῖ α ν τὴν εἰς αὐτὸν γεγεννημένην. Ἐ γ ῶ δ ἔ ε ἰ μ ῖ γ ῆ κ α ἰ σ π ο δ ὶ ς» (285).

Εἰδικώτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὁ Ἀβραάμ παρίσταται ὡς ἀκραιφνῶς διακατεχόμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ ζῶν ὑπὸ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς μηδαμινότητος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ἐπισημαίνεται δέ, ὅτι διὰ τοῦ τελευταίου τούτου χωρίου αἱ ἐπαγγελίαι συνδέονται, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην —(ἀπὸ τοῦ μετριάζειν)—, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὴν προσκαιρότητα καὶ τὸ ἐφήμερον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ δὴ αὐτὴν ταύτην τὴν ρητὴν ὁμολογίαν τοῦ Πατριάρχου· «Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός».

Διὰ τῆς τελευταίας αὐτῆς ὁμολογίας, ἡ συμβολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἠθικὴν του καταξίωσιν καὶ ἀρετὴν μειοῦται εἰς τὸ ἐλάχιστον καί, εἰ

δυνατὸν εἰπεῖν, ἐντὸς τοῦ καθόλου πνεύματος τοῦ κειμένου σχεδὸν ἐξαφανίζεται. Ὅμως, παραλλήλως πρὸς ταῦτα, αἱ «ἐπαγγελίαι» τοποθετοῦμεναι εἰς τὰ πλαίσια τῆς θείας Χάριτος ἀναδύονται καὶ δεσπόζουσι ἔκτοτε εἰς τὰς ἀφηγήσεις περὶ τοῦ πρώτου Πατριάρχου. Ἐντεῦθεν αἱ «ἐπαγγελίαι» αὐταὶ θὰ ἀποτελέσουν ἓνα, κατὰ βάσιν, πνευματικὸν ἄξονα, πέριξ τοῦ ὁποίου στρέφεται ἡ ἱστορία ἑνὸς ἀνθρώπου, τ.ἔ. τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ παραλλήλως ἡ ἱστορία τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὸν πρῶτον Πατριάρχην.

(Συνεχίζεται)